

ПЕРЕКЛАДИ

ISSN 1682-5268 (on-line); ISSN 1608-0599 (print)

Shidnij svit, 2025, No. 1, pp. 155–181

doi: <https://doi.org/10.15407/orientw2025.01.155>

Nan Gongbo

**LI QINGZHAO. CHAPTERS III–V / TRANSLATION FROM CHINESE,
INTRODUCTORY ARTICLE AND COMMENTARIES BY H. DASHCHENKO¹**

Hanna Dashchenko

PhD (Philology), Associate Professor
Institute of Chinese Literature and Philosophy, Academia Sinica
128, Section 2, Academia Rd, Taipei, 115, Taiwan
annadashchenko78@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3432-3679

This publication presents the Ukrainian translation of chapters III–V (episodes 29–57) of the historical novel “Li Qingzhao” (“李清照”) written by the Hong Kong writer Nan Gongbo (南宮搏, 1924–1983). These episodes were published from May 25 to June 21, 1960 in Taiwan in the *Central Daily News* (中央日報).

This part of the novel describes Li Qingzhao’s life in Bianjing, the Song capital, between 1105 and 1113. The events of the private life of the protagonist’s aristocratic family are depicted against the backdrop of internal political struggle. Thanks to this, the author manages to show the dependence of literary processes on the balance of power in the Song society.

The key element of the novel’s composition is *shi* and *ci* poetry written by Tang and Song poets, which Nan Gongbo used as a basis for the plot. These episodes include six full Song *ci* poems (by Zhou Banyan and Li Qingzhao) as well as the certain lines from Tang *shi* (by Yuan Zhen) and Song *ci* poems (by Liu Yong and Li Qingzhao).

The introductory article presents the artistic and compositional features of this part of the novel. The notes provide explanations of terms and realities as well as brief information about historical characters mentioned in the text.

Keywords: Nan Gongbo; Li Qingzhao; novel; poetry; image

Нань Гунбо

**ЛІ ЦІНЧЖАО. ГЛАВИ III–V / ПЕРЕКЛАД З КИТАЙСЬКОЇ,
ВСТУПНА СТАТТЯ ТА КОМЕНТАРІ Г. В. ДАЩЕНКО**

У цій публікації вперше в синології наведено переклад III–V глав (епізоди 29–57) історичного роману “Лі Цінчжао” (“李清照”) авторства гонконзького письменника Наня Гунбо (南宮搏, 1924–1983), які виходили з 25 травня до 21 червня 1960 року в тайванській “Центральній щоденній газеті” (“中央日報”). Переклад попередніх глав надруковано у “Східному світі” № 4 за 2024 рік [Нань 2024]. Позначення глав подано римськими цифрами (III–V), а позначення епізодів – у форматі 1960.05.25_29, де 1960 – рік, 05 – місяць, 25 – день, а 29 – номер епізоду, зазначений у газеті.

Цей роман є першою відомою спробою створити белетризовану версію біографії Лі Цінчжао (李清照, 1084–1155?), видатної китайської поетеси династії Сун (宋朝, 960–1279). Події, зображені Нанем Гунбо в цій частині роману, відбуваються в сунській столиці м. Бяньцзіні в період 1105–1113 рр. Зображуючи особливості життя сунського суспільства, письменник використовує три підходи: 1) загальна інформація

© 2025 H. Dashchenko; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The World of the Orient*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

(політична ситуація, особливості призначення на посаду тощо) подається стисло і завжди прозовим текстом; 2) опис життя столичних аристократів (відвідування *цзюлоу*, проведення бенкетів, зустрічі з друзями тощо) є комбінацією (а) прозового тексту, у якому завжди наявні історичні анекдоти, (б) діалогів за безпосередньої чи опосередкованої участі хоча б одного головного персонажа та (в) поезій, принаймні одна з яких написана Лі Цінчжао; 3) приватні бесіди Лі Цінчжао з її чоловіком та опис їхніх інтимних стосунків завжди містять легковажно-жартівливий елемент і, за винятком деяких одиничних випадків, не включають поетичних рядків.

Нань Гунбо майстерно вписує в прозовий текст роману поетичні твори в жанрах *ши* і *ци* видатних китайських поетів. У цій частині роману наведено шість повних сунських поезій (один *ци* Чжоу Бан'яня та п'ять *ци* Лі Цінчжао), а також окремі рядки з танських *ши* (Юань Чжень) та сунських *ци* (Лю Юн та Лі Цінчжао). Написання поезії було невіддільною частиною повсякденного життя аристократів у сунській столиці, але, оскільки оригінальні поетичні твори не мають датування, письменник намагається власноруч реконструювати чи вигадати події, які могли б бути причиною написання цих віршів або стати наслідком їхнього написання. Нань Гунбо не вносить жодних змін в оригінальні поезії танських та сунських авторів, однак інколи доволі вільно поводить себе саме із *ци* Лі Цінчжао, змінюючи окремі слова, застосовуючи іншу розбивку на рядки або навіть прибираючи певні рядки. Також у поодиноких випадках письменник (помилково чи свідомо) приписує авторство деяких поетичних творів іншому поету. Наприклад, у 33 епізоді він робить Лі Цінчжао авторкою *ци* на мелодію “Нефритова свічка. Нова версія” (“玉燭新”), хоча більшість сучасних дослідників вважає його автором Чжоу Бан'яня [罗忼烈 1985, 101–103].

Для відтворення політичної ситуації в країні, у центрі якої опиняється родина головної героїні, Нань Гунбо вправно поєднує реальні та вигадані події, згадуючи велику кількість історичних осіб, яких можна розділити на три типи: 1) реальні історичні особи, імена яких просто згадуються в тексті задля створення історичного фону роману (наприклад, Ван Аньши, Су Дунпо, Цін Шаою, Хуан Тінцзянь, Лю Юн та ін.); 2) реальні історичні особи, які безпосередньо стають дійовими особами та впливають на подальший перебіг подій, описаних у романі (Лі Цінчжао, Чжао Мінчен, Лу Дефу, Чжао Тінчжи, Чжан Лей, Лінь Лінсу та Лі Шиши); 3) вигадані історичні особи (Шень Мінфу, Вень Чжи, Лі Мейчен та Бай Мінчжун), які в романі обіймають високі посади (від начальника Вищої академії до голови міністерства) та беруть участь у подіях разом із головними героями, що підкреслює соціальний статус останніх.

У цій частині роману Нань Гунбо приділяє особливу увагу створенню образів трьох співачок. За часів династій Тан та Сун співачки традиційно походили з нижчих верств суспільства, а їхній соціальний статус був лише трохи вищий за рабів [Hsieh 1996, 120]. Однак вони мали доступ до найвищих верств суспільства, беручи участь у виставах для імператорського двору та родин заможних аристократів. У романі неодноразово з'являються співачки, які розважають високопосадовців та заможних літераторів на приватних вечірках чи бенкетах, а також запрошуються ними у приватні кабінети в *цзюлоу* для виконання пісень та участі в різноманітних розвагах. У цій частині роману письменник знайомить читача з Лі Шиши (李師師), відомою співачкою та коханкою сунського імператора Хуейцзуна (徽宗, 1082–1135). Вона має значно вищий ранг та рівень життя, ніж дві співачки з *цзюлоу* Жоухун (柔紅) і Цуйхуа (翠花): вони належать до рангу *шицзи* (市妓, “міська співачка”), які жили та обслуговували клієнтів у міських публічних будинках [武舟 2006, 79], тоді як Лі Шиши через любовний зв'язок з імператором радше належала до *гунцзи* (宮妓, “палацова співачка”), які жили в столиці, були наставницями в Музичній палаті (樂府) та виступали на офіційних бенкетах [Blanchard 2018, 119]. Нань Гунбо зображає їх як вродливих, талановитих та амбітних молодих жінок, які вільно спілкуються

на різні теми з найвпливовішими чиновниками того часу, а інколи навіть сперечаються з ними.

III.

1960.05.25_29

Коли настала зима, Чжао Мінчен нарешті дістав призначення на важливу посаду *шеженя* в Західній та Східній приймальні імператора. З погляду на чиновницьку ієрархію це була посада невисокого рангу, але недоступна звичайним людям. Згідно з обов'язками такий чиновник відповідає за влаштування аудієнцій в імператорському палаці, надає особисті послуги імператору та проводить різноманітні церемонії. Чиновника, який завідує Західною та Східною приймальною імператора, називають *ши*, його заступника – *фуши*, а потім за рангом уже йде *шежень*, якого також називають *чжихоу*. У палаці нараховувалося 70–80 *шеженів*, які відповідали за оформлення різноманітних документів і зазвичай обиралися з тих, хто успішно склав імператорський іспит. Звісно ж, молодій людині без зв'язків при дворі було непросто дістати посаду в Західній та Східній приймальні імператора – перспективну та з широким колом знайомств. За характером Чжао Мінчен був неамбітним, на відміну від свого дуже активного та енергійного батька. Він сподівався, що син зможе знайти власний шлях у житті, тому посприяв призначенню Мінчена на посаду в Західній та Східній приймальні імператора.

Після цього призначення Чжао Мінчен одразу відправив людину до Чжучена за своєю дружиною, яка вже довгий час відчувала відразу до самотнього життя в Чжучені. Отримавши листа від чоловіка, Лі Цінчжао негайно вирушила в дорогу і, провівши Новий рік у батьківському будинку в Цзін'ані, поїхала до Бяньцзіна.

*****

У Бяньцзіні в Придворній школі акторів, співачок та музикантів² звучить *ци* Лі Цінчжао про Волопаса і Ткалю³ на мелодію “Вирушаю за пахощами”: Цінчжао послала його Мінчену, а той разом із *ци* на мелодію “Сп'яніла від тіней квітів” передав його своєму приятелю для ознайомлення – так він і потрапив до Придворної школи акторів.

У великих *цзюлоу* біля Дунхуаменя в Бяньцзіні практично кожна співачка може виконати її *ци* “Сп'яніла від тіней квітів” і “Вирушаю за пахощами”. На світських заходах у Бяньцзіні жінки часто кажуть про себе “*Тендітніша за хризантему я...*”; водночас чоловіки, які відвідують публічні будинки вищого ґатунку, також цитують два рядки із *ци* Лі Цінчжао на мелодію “Вирушаю за пахощами” – “*То крапає дощ, То вітер бува...*” – для опису мінливих почуттів жінки.

Ось повний текст *ци* на мелодію “Вирушаю за пахощами”:

*Почувши в траві цвіркуна,
Здригнувся утун, його листя пада.
У світі земнім і на небі глибокого суму стіна.
В Небесний палац для них
Замкнуті двері – кругом охорона міцна...
Коли припливе сюди пліт,
Порожнім повернеться він:
Не можна зустрітися їм – заборона ясна!
Сороки зведуть для них міст між зірок,
Побачитись зможуть на рік лише раз!
Сумують в розлуці безмежно – їх доля така! –
Красунечка Ткаля й коханий її Волопас.
Невже їм довіку страждати?
Така завелика ціна!
То сонечко сяє,
То крапає дощ,
То вітер бува...*

1960.05.26_30

Коли все місто співало її *ци* на мелодії “Сп’яніла від тіней квітів” і “Вирушаю за пахощами”, Лі Цінчжао приїхала до столиці.

Тепер вона вже не звичайна жінка. У Свято Юаньсяо⁴ Чжао Мінчен сповістив товаришів по службі і по навчанню про приїзд своєї дружини, і багато хто прислав конверти з грошима, попросивши увечері влаштувати бенкет з нагоди її прибуття. Хоча Чжао Мінчен прийняв ці конверти, але йому було незручно: емоційно він був радий влаштувати прийом, але боявся, що своїм вчинком перейде якісь межі у стосунках із дружиною. Тому він все ніяк не наважувався розпочати приготування до бенкету, аж доки несподівано його батько сам усе не влаштував.

Рано-вранці 19-го числа першого місяця Чжао Мінчен відвідав свого батька і повідомив йому, що його дружина приїде в другій половині дня.

– Чи багато людей надіслали конверти з грошима? – спокійно спитав батько.

– Так, кілька приятелів з Вищої академії і кілька колег із приймальні імператора. Вони сьогодні увечері збираються прийти, я хочу попросити в них вибачення і ввічливо відхилити подарунки... – почервонівши, сказав Чжао Мінчен.

– Не варто цього робити! – усміхнувшись, сказав батько. – Я теж внесу свою частку – оплачу сьогоднішні частування, а також надам велику залу для бенкету.

– Батьку, тоді дозволь мені використати для бенкету альтанку в саду. Коли батько в будинку, синів не годиться використовувати великий зал для прийому своїх гостей, – радісно сказав Чжао Мінчен.

Чжао Тінчжи, огладжуючи бороду, відказав з усмішкою:

– Добре, нехай буде по-твоєму. Сьогодні увечері, звісно, я не буду присутнім. Якщо буде надто пізно, тоді завтра вранці з дружиною приходь до мене.

Це особлива сторінка в історії родини Чжао із провінції Шаньдун. Хоча сім’я Чжао й поступалася в дотриманні ритуалів своїм родичам із провінції Хебей, але Чжао Тінчжи був обережною людиною, чиновником з багаторічним стажем і незаплямованою репутацією. Він був дуже ощадливий і синів того ж навчав – із часів Вана Аньши це була найвища чеснота членів “Нової партії”! Тому рішення батька про проведення бенкету та оплату всіх витрат Чжао Мінчен розцінив як щось надзвичайне.

1960.05.27_31

Чжао Тінчжи сприяв бенкету свого сина почасти тому, що був радий за нього, але головну роль відігравала політика. Починаючи з Вана Аньши, члени “Нової партії” вибороли першість у політиці, проте на літературному небосхилі ніхто з “Нової партії” не міг змагатися з членами “Старої партії”, представленої трьома фракціями: Північних територій, міста Лояна та провінції Сичуань. Своїми літературними талантами всій країні були відомі Су Дунпо, Цін Шаою, Хуан Тінцзянь та Лю Юн⁵. За останні кілька років Чжоу Бан’янь став справжньою зіркою, хоч і досить пізно для своїх років, але він був нічим не кращий за чотирьох вищезгаданих поетів. Отже, у політичній партії Чжао Тінчжи не було нікого, хто міг би зрівнятися із представниками “Старої партії”. Свого часу Цай Цзін⁶ хвалився своєю каліграфією, але його не можна поставити поруч із Мі Юаньчжаном⁷ зі “Старої партії”. Тому Чжао Тінчжи з особливою повагою ставиться до своєї невістки з винятковим літературним талантом. Він сподівається, що вона зможе повалити з п’єдесталу Су Дунпо! І саме тому без вагань зрадив сімейні традиції – як виняток у маєтку родини Чжао в Бяньцзіні було влаштовано бенкет, і понад двадцять гостей чекали появи поетеси у світлі яскравих вогнів.

Лі Цінчжао приїхала в Бяньцзін тільки на заході сонця. Вона ледве встигла вивантажити речі і навіть ще не передихнула, як прийшов Лу Дефу разом із Шенем Мінфу⁸, який був нещодавно призначений на посаду начальника Вищої академії, а

слідом за ними одразу з'явилися й чотири приятелі Мінчена з Академії, двоє з яких прийшли зі своїми сім'ями.

Лі Цінчжао вже перевдягнулась і розчісувала волосся, коли один за одним почали сходитися гості, що її здивувало, і вона запитала чоловіка:

– Сьогодні вдома бенкет?

Чжао Мінчен, усміхнувшись, кивнув, але не сказав про його мету.

– Ну? – вона спохмурніла і трохи засмутилася. – Щонайменше ще годину я тебе не побачу!

Коли вона знов побачила чоловіка після довгої розлуки, її переповнювала пристрасть.

– Ні, ти разом зі мною підеш на бенкет, – не роздумуючи сказав він.

– Як так? Адже я навіть ще не зустрілася зі свекром та свекрухою...

– Все гаразд. Як тільки вийдеш, зрозумієш, у чому справа. Цінчжао, одягнися красиво! Зараз я вийду, щоб привітатися з гостями, а через деякий час пришлю когось за тобою.

Вона не розуміла, що відбувається. Однак від радості в неї не було часу спитати, вона просто потягла чоловіка за рукав і ніжно сказала:

– Можеш піти лише після того, як я розчешу волосся!

1960.05.28_32

Гості прибували одне за одним, і коли Лі Цінчжао з'явилася в альтанці в саду, там уже було вісімнадцять чоловіків та десять жінок. Тоді Чжао Мінчен підморгнув Лу Дефу, і той оголосив, що сьогоднішній бенкет влаштований на честь поетеси Лі Цінчжао. Й одразу гості заплодували, вітаючи її. Лі Цінчжао ніколи раніше не була в такій ситуації, тому зніяковіла. Вона подивилася на чоловіка, сподіваючись, що він підкаже їй, що робити.

– Дружина шановного Мінчена – перша поетеса з моменту заснування панівної династії! – Шень Мінфу, вклонившись Лі Цінчжао, звернувся до неї: – Моя пані, тут зібралися друзі та близькі родичі шановного Мінчена. Сьогодні всі присутні хочуть висловити свою повагу – зараз усюди в Бяньцзіні виконують твої *ци*!

– Дякую вам усім... – Лі Цінчжао зашарілася, вклонилася і повторила: – Дякую всім!

Тоді Чжао Мінчен підійшов до дружини і сказав:

– Це все влаштовано для тебе.

– Міг би мені спочатку сказати і дати можливість підготуватися.

Вона говорила дуже тихо, але вигляд мала дуже кумедний. Всі дружно засміялися. Її щоки почервоніли ще більше.

– Цінчжао, подивися на червону *мей* на столі. Вона не надто відрізняється від твого обличчя, – м'яко сказав Чжао Мінчен дружині.

Вона скося подивилася на чоловіка і потім побачила, що її двоюрідний брат теж тут – хоч один її родич був присутній! – і від цього їй полегшало. Вона підійшла поговорити з ним. Молоді легко знайомляться одне з одним. Коли частування було подано і заграла музика, Лі Цінчжао вже невимушено розмовляла з гостями і сміялася. Це був простий бенкет, без будь-яких умовностей, де молоді виголошували тости на честь геніальної поетеси і висловлювали їй найкращі побажання.

1960.05.29_33

Чжао Тінчжи не був присутній на бенкеті і на самоті прогулювався галереєю: це був прийом його сина, і він не міг втручатися. Однак він теж був радий! Його думки та почуття відгукувалися на пристрасть та ентузіазм талановитої невістки та інших молодих. Можна навіть сказати, що він заздирив синові з такою прекрасною дружиною...

Так, його талановита невістка сьогодні ввечері зробила ще один крок уперед. Вона викликала повагу і захоплення в молодих освічених людей Бяньцзіна, а червона

мей на столі ще більш розкрила талант Лі Цінчжао. Коли бенкет добігав кінця і гості вже сп'яніли від вина, чотири співачки разом із двома гостями виконали *ци* Лі Цінчжао на мелодію “Нефритова свічка. Нова версія”⁹ – її експромт, що оспівує червону мей:

*Насамкінець року біля струмка
Дивлюсь, як зажеврїлись пуп'янки мей.
В ту ж мить гілку зрізати знов потягнулась рука.
Мов яшма блищать її ніжні квітки запашині!
Про власні бажання і пристрасті мей розповіла мені.
Минулої ночі біля оселі
Хотїла погратися з місяцем, бо нагода рїдка!
Покинутий берег крутий та розсіянї тїні гілок...
Густий аромат вмить наповнив її рукава.*

*Складала поеми, тримаючи келих вина...
Питала далекї скелїни і лагїдний вітер,
Дїзнатись волїла, чи доля його гїрка.
Довїчне на небї проглянуло сонце, пограло в зїрках
І зникло... Відбилась у дзеркалі вод її гїлка струнка.
Легкий вітерець... Теплі краплї дощу...
Прикрасила крону – розкішні, блискучї квітки!
На нього чекає... Бамбукова флейта не має жалю,
І пісня ось-ось пролунає¹⁰.*

Такий чудовий, свіжий і милозвучний *ци*. Після цієї ночі його виконували по всьому Бяньцзіну. Ба більше, цей *ци* також дав змогу Лі Цінчжао, талановитій жінці із Шаньдуна, перейти на інший рівень. Раніше її хвалили за винахідливість і свіжість переданих почуттів, але після цього *ци* вона здобула справжнє визнання.

Завдяки *ци* на мелодію “Нефритова свічка. Нова версія” Лі Цінчжао стала однією з відомих майстрів поезії, однак вона не звертала на це особливої уваги. Вона поринула з головою у вир почуттів, радіючи зустрічі зі своїм чоловіком після довгої розлуки.

1960.05.30_34

Щоночі безперестанку розповідала вона про свою самотність у Чжучені. Добираючи різні прикметники, проклинала вона Чжучен – Місто Душевної Порожнечі! Місто Печалі!! Місто, що вбиває молодість!!! Все через незліченну кількість ночей, проведenu там на самоті.

– Тоді мені шкода, що я із Чжучена!

– Якби ти був у Чжучені, все було б інакше: людина прославляє землю, на яку ступає¹¹.

Він пристрасно обійняв дружину.

– Мінчене, добре тільки там, де ти! Тепер Бяньцзін – це найкраще місто!

– Невже тільки через мене? Тебе в Бяньцзіні так тепло зустрічають! Твоє ім'я в Бяньцзіні відоме більше за багатьох людей!

– Який сенс бути знаменитою без тебе? Який сенс бути популярною? – вона підняла брови й урочисто мовила: – Мінчене, я не женуся за славою, мені потрібний лише ти! Бути з тобою щодня – це все, що мені потрібно! – вона сказала це, і відразу вираз її обличчя змінився. – Мінчене, раніше я не думала, що не зможу жити сама, але все змінилося після заміжжя. Після твого від'їзду із Чжучена я ніби перетворилася на стару і жодних сил у мене не залишилося!

– Цінчжао, я теж весь час думав про тебе. Сподіваюся, надалі ми завжди будемо разом!

– Ти чиновник, тож маєш їхати, куди накажуть...

– Якщо вийшла заміж за того, хто блукає, мов хмара по небу, то маєш іти рука об руку з цією людиною¹² – і ми так зможемо! – Чжао Мінчен нахилив голову, замислившись. – Це чії рядки?

– Юаня Вейчжи... – легко відповіла вона. – Мінчене, може, ти навіть автора “Вічної печалі”¹³ забув?

– Та нехай його всі у світі забудуть, головне, щоб не забули Лі Цінчжао!

– Ти такий милий... – Вона припала до чоловікового плеча. Коли повернула голову, то побачила місяць і не роздумуючи сказала: – Мінчене, вже майже повня. Я в Бяньцзіні вже двадцять днів.

– Двадцять два дні!

– Коли ми разом, час лине непомітно і я його не помічаю.

– Добре, що я відчинив вікно зліва і ти можеш милуватися місячним сяйвом. Бо ти навіть забуваєш про час свого народження!

1960.05.31_35

– Це те саме, що забути вірш Юаня Вейчжи! – Тільки вона почала заперечувати, як яскравий місяць знов привернув її увагу, і тоді мовила: – Мінчене, нумо вийдемо подивитись на місяць.

– Надворі холодно!

– Сьогодні немає вітру, тож не буде холодно. – Вона й далі наполягала: – Мінчене, я не хочу спати! Принеси два келихи вина.

– Іди ти, я не хочу навіть ворушитися.

– Мені теж ліньки... – чарівно усміхнулася вона. – Ходімо тоді разом!

– Я тоді за вином... Цінчжао, накинь щось на себе, ти щойно з ванни і можеш застудитися. Хоча начебто почалася весна, зараз лише другий місяць і по-справжньому теплих днів ще замало. Навіть сніг, що випав два дні тому, не розтанув.

– Ти такий балакучий! Хочеш просто, щоб я щось вдягла, але так довго говориш про це!

– З талановитою дружиною розмовляти треба ніжно й тактовно. Якби я сказав “Цінчжао, вдягни щось”, ти навряд чи послухалася б.

– Я згодна на все, що ти пропонуєш! – вона грайливо стиснула чоловіків лікоть. – Мінчене, я лише твоя рабиня!

– Ні, не кажи так! Не треба! Як я могу так вчинити? Цінчжао, я вклоняюся тобі та шаную! – Чжао Мінчен схвильовано поцілував її волосся на скронях.

– Краще вже я буду твоя рабиною, я не хочу, щоб ти мене шанував. Бути рабиною – це бути близькою до тебе, а шанування – це лише повага. Я не хочу, щоб до мене ставилися як до якогось божества в храмі, хіба це не нудно? Мінчене, я лише хочу бути близькою до тебе, лише бути коханою! Мені не потрібне поклоніння – просто хочу, щоб ти був ласкавий зі мною, і поки так, можеш поводитися зі мною як з рабиною.

– Тоді, – Чжао Мінчен підняв її підборіддя, – наливай мені вина...

– Добре, – вона легенько вкусила його за шию, – ти ідеш за вином, а я тобі наповню келих! Отака в нас спільна робота!

1960.06.01_36

Чжао Мінчен засміявся вголос:

– Ми з тобою два ледарі. Багато говоримо – нічого не робимо. Навіть келих вина не можемо принести, хоч у роті пересохло.

– Ти маєш докласти зусиль! Чоловік не може бути лінивим.

Зрештою вони випили вина, вона вдяглася і вони вийшли на галерею помилуватися місяцем. Весняний сніг вже розтанув, і місяць здавався дуже чистим і свіжим на прозорому та безхмарному небі. Вона притулилася до чоловікового плеча, тримаючи в руці келих із залишками вина. Немає спокійнішої та прекраснішої миті у світі! Нічого, що відволікало б: спогадів про минуле, думок про майбутнє, життя і час з’єдналися в одну мить.

Попри заморозок, вони не відчували холоду: тепло їхніх тіл, здається, змусило навіть весняне тепло прокинутися раніше. Переповнені почуттями і водночас ледь відчують їх... Ілюзорність кохання... Відчувши потребу в холодному вітрі, вони повільно спустилися сходами та зупинилися під мей. Мей вже розквітла! Мей завжди першою зацвітає.

– Цінчжао, про що нам кажуть квіти мей? – спитав він, наче уві сні.

– Квіти мей кажуть, що вже двадцять два дні, як для нас із тобою настала весна! У природі весна прийшла пізніше за нашу... – відповіла вона сонно.

– Цінчжао... – він провів долонею по її плечу і потім униз по спині...

У її серці розгорівся вогонь... Просунувши руки під його халат, вона погладила його гарячі груди. У нього перехопило подих.

– Нумо повертаймось... – прошепотів він їй на вухо.

Вона подивилася на нього і потайки усміхнулася.

1960.06.02_37

– Цінчжао, не провокуй мене... – сказав він і обійняв її міцніше.

– Я лише хотіла побачити цвітіння мей! – прошепотіла вона. – Коли це я тебе провокувала? Я думала, що сьогодні вночі квіти мей схожі на...

– Схожі на тебе після купання! – швидко додав Чжао Мінчен.

– Ну... – закохано пробуркотіла вона, піднімаючи руку, наче збираючись ударити його.

– Невже це поганий опис?

– Не знаю. Але я думала, що тобі це зовсім не цікаво. – Лі Цінчжао все ще міцно притискала до чоловіка. – Такі розпусні бажання...

– Це почуття кохання навесні!

Вона чарівно усміхнулася і тут же засміялася:

– Мінчене, квіти мей чисті, але зараз вони лискучі та липкі!

– Це Цінчжао чиста, але зараз вона сліпуча і слизька!

Вона знову вдала, що збирається вдарити його, але натомість виплеснула на чоловіка залишки вина в келиху...

Ніч, тиха та прекрасна...

Цієї ночі вона написала *ци* на мелодію “Гордість рибалки”, що оспівує мей:

Ще сніг навкруги, але знаю, прийшла вже весна:

Багряні гілки наче яшма блищать – мей така чарівна!

Духмяне обличчя відкрила – вродлива, ніжна.

І в центрі садиби причепурилась,

Неначе красунечка після купання, умита і свіжа.

І навіть природа виказує їй нестримні свої почуття:

Яскраво світити! – таку настанову враз місячній повні дала.

Йдемо милуватися нею, там вип’ємо келих вина...

Я разом сп’яніла...

Ніхто не зрівняється з нею – вона неповторна така!

IV.

Фенцзелу¹⁴ на вулиці Дунхуамень – це відомий будинок у Бяньцзіні. Будівля займає дуже велику площу і є відомим *цзюлоу* в Бяньцзіні, де, крім місць у залі та великої вітальні, є ще понад 140 приватних кабінетів. Це ресторан для аристократів, а також для багатіїв Бяньцзіна. Зазвичай у Фенцзелу працюють близько 300 співачок. Кожна жінка, яка навчається співати в Бяньцзіні, мріє співати у Фенцзелу. Ті, хто має талант та співає у Фенцзелу, обов’язково стануть популярними в Бяньцзіні.

1960.06.03_38

Високопоставлені імператорські чиновники, начальники областей, які приїхали до столиці, вчені, студенти Вищої академії та спадкоємці аристократичних сімей

відвідують Фенцзелю. Хоча в ньому понад 140 приватних кабінетів, вільних майже ніколи немає, а деякі на третьому та четвертому поверхах, що виходять вікнами на вулицю, зайняті на цілий рік уперед. Деякі з них орендують впливові чиновники та аристократи, а інші – відомі співачки. Ці кабінети є центром світського життя та місцем поширення новин у Бяньцзіні. Тут можна дізнатися навіть останні політичні новини.

Відомий поет Лю Юн зазнав невдачі в кар’єрі чиновника через свій *ци* на мелодію “Журавель, що ширяє в небі”¹⁵. Наприкінці вірша є такі рядки:

*Провести час з красунями, помилуватися –
Для мене це і є смак справжнього життя!
Вже майже щезла вдалині моя весна...
Тому готовий проміняти цю безглузду славу
На насолоду від їх співу й келих гарного вина.*

Кажуть, якимось імператор Женьцзун¹⁶ приїхав інкогніто у Фенцзелю. Він почув *ци* “Журавель, що ширяє в небі”, який виконували співачки, і запам’ятав його. Пізніше, коли Лю Юн склав імператорський іспит і розпорядник з Департаменту придворного етикету оголосив про це, імператор згадав його ім’я і сказав: «Це та людина, що готова проміняти славу “на насолоду від їх співу й келих гарного вина”». Навіщо ж шукати безглуздої слави зараз? Хай пише *ци*!» Так спроби Лю Юна зробити кар’єру та просунутися службовими сходами зазнали невдачі. Однак він також був людиною з почуттям гумору, а тому пізніше на двері одного з кабінетів Фенцзелю наклеїв аркуш паперу з написом “Пишу за найвищим наказом імператора”. То був жартівливий протест проти рішення імператора, але цей вчинок літератора в Бяньцзіні вважали вишуканим, що додало йому популярності.

Також розповідають про вченого на ім’я Сунь Цзююань¹⁷, який одного разу відмовився прийти до палацу за наказом імператора, оскільки в цей час слухав пісні у Фенцзелю¹⁸. А ще про Су Дунпо, який, перебуваючи у в’язниці, написав *ши* своєму молодшому братові: його виконала співачка у Фенцзелю та почув імператор, і потім видатний поет був помилуваний¹⁹.

Ось це і є Фенцзелю! Тепер же у Фенцзелю всі говорять про Лі Цінчжао, дочку Лі Гефея та невістку Чжао Тінчжи. Люди рідко згадують про її чоловіка Чжао Мінчена, оскільки він не дуже відомий у Бяньцзіні. Ба більше, у Фенцзелю розповідають таку історію.

1960.06.04_39

До того як Чжао Мінчен одружився, йому наснився сон²⁰. Прокинувшись, він згадав, що йому наснився лист, де було написано три речення: “Ієрогліфи 言 і 司 треба об’єднати; зверху ієрогліфа 安 прибрати ризику, в ієрогліфів 芝 і 芙 висмикнути траву”. Він розповів про ці три речення своєму батькові. У той час Чжао Тінчжи якраз обирав дружину для свого сина. Почувши розповідь сина, він витлумачив її так: “Три речення уві сні вказують на те, що твоя майбутня дружина буде поетесою в жанрі *ци*: якщо об’єднати ієрогліфи 言 і 司, то вийде ієрогліф ‘*ци*’ (詞). Якщо зверху ієрогліфа 安 прибрати ризику 宀, то вийде ієрогліф ‘жінка’ (女). Якщо у двох ієрогліфів 芝 і 芙 прибрати ключ ‘траву’ (艹), то вони стануть двома ієрогліфами 之 і 夫. Поеднавши чотири ієрогліфи разом, дістанемо ‘чоловік поетеси в жанрі *ци*’ (詞女之夫)!”

Кажуть, що ця історія була придумана Чжаном Юаньганем²¹, поетом у жанрі *ци*, і поширена завдяки Чао Бучжи²², одному з “Чотирьох учених біля воріт Су”²³ (мовиться про Ціня Гуаня, Чжана Лея, Хуана Тінцзяня і Чао Бучжи). Вони добре відомі у Фенцзелю, тому, звісно, їм було легко придумати таку історію. Вона трохи ображає Чжао Мінчена, оскільки показує, що він залежить від суджень свого батька, а також поступається талановитій та прекрасній дружині.

Але історія на цьому не закінчилася. Різка популярність Лі Цінчжао викликала в чоловіків заздрість; жінка, яка завоювала популярність на поетичній ниві в жанрі *ци*, робила чоловіків у чомусь менш вартісними за жінку, а це було важко сприйняти. Ба більше, Чжао Тінчжи щосили намагався підняти літературний статус своєї невістки, щоб використати його для зменшення популярності покійного майстра Су Дунпо, що призвело до ще більшого обурення літераторів із партії Су. Тоді вважалося, що літератори саме з його партії вибороли першість.

Тому час від часу поширювалися історії про Лі Цінчжао, які ображали і висміювали її. Так само, як декілька років тому подібні історії розповідали про Лю Юна. Його захоплення придворною школою акторів викликало неприкриту заздрість у Су Ши, і з того часу ходили історії про взаємну зневагу літераторів.

Зараз люди говорять про нестримність Лі Цінчжао, що вона не схожа на освічену дівчину з шанованої родини, а її чоловік був змушений обійняти посаду чиновника за межами столиці, оскільки не міг змиритися з розбещеністю своєї дружини.

Слово “розбещеність” має надзвичайно широке значення. З одного боку, це зовнішня розбещеність, тобто поведінка на публіці, а з іншого боку, це внутрішня розбещеність. Прочитавши чи почувши *ци* Лі Цінчжао, люди розуміли, що вона сміливо і детально описує потреби жінки в коханні, тому вони робили такий висновок: “Вона любить вдаватися до чуттєвих насолод!” Деякі навіть вважали, що Мінчен не зміг винести тягара кохання своєї дружини і сам попросив про переведення в інше місто.

Також люди критикували Лі Цінчжао за те, що після від’їзду чоловіка вона одна поїхала у Фенцзелю, щоб послухати пісні та передати співакам і музикантам свої нові *ци*. У кабінеті родини Чжао у Фенцзелю Лі Цінчжао навіть випивала разом із чоловіками! Друзі Чжао Мінчена Лу Дефу, Шень Мінфу і навіть поет Хе Фанхуей²⁴, друг батька Чжао Мінчена, також проводили час у кабінеті родини Чжао. Цей кабінет відвідували і студенти Вищої академії, наприклад Чень Цюйфей²⁵ та інші. Там з’являвся відомий поет у жанрі *ци* Янь Цзідао²⁶... Отож жінка з родини відомого міністра, яка спілкується нарівні із чоловіками, викликала щонайменше подив.

Однак насправді підстав для таких чуток і наклепів не було, оскільки Лі Цінчжао завжди відвідувала кабінет у Фенцзелю в супроводі служниці і старого слуги. Тож не могло бути жодного таємного любовного зв’язку. Можна було лише звинувачувати її в негідній поведінці, коли вона, як казали, любить вдаватися до чуттєвих насолод. Але це було лише в її стосунках із чоловіком...

1960.06.05_40

Сама Лі Цінчжао нічого не знала про ці чулки, і навіть Чжао Тінчжи не знав про них. Але вони все одно ширилися вулицями...

Раніше в кабінетах Фенцзелю на кожному поверсі виконували *ци* Лю Юна, а тепер чути лише *ци* Лі Цінчжао. У кабінеті поета Чжана Лея²⁷ відома в Бяньцзіні співачка Жоухун якраз виконує *ци* Лі Цінчжао на мелодію “Радію раннього ранку. Форма мань”:

*Над нею полог низько нависає,
Червона огорожа захищає,
Панує скрізь вона наприкінці весни.
Скромна красуня... Квіти чарівні!
Вона – це грація і чистота душі!
Коли минає інших квітів час,
Вона – прикраса ранку та улюбленка роси.
Зваблива та ніжна...
Їй заздрить вітер, місяць усмішку дарує,
Вона ж Владиці Сходу не дає піти.*

*На схід від міста, вздовж Південного шляху,
Де сонце осяває край ставка альтанки,
Постійно бачу екіпажі запашині.
Коли закінчиться пишна вечірка,
Пахкого пилу хто знайде сліди?
В розкішному Палаці Мінгуан
До сонця линуть квіти уродливі.
Вже випите вино, всі келихи порожні,
Свічки теж догоріли всі,
І непомітно сутінки прийшли...
Чжан Лей, накупившись, сказав:*

– Це стара мелодія, яку виконували ще торік! Чи є нова?
– З нових... Є *ци* пана Чжу, пана Чжоу, голови Музичної палати, та пана Ні, чиновника з музичного відділу²⁸...

– Ні, їх не треба, – сказав Чжан Лей, – краще вже співати *ци* майстра Дунпо!
– Але ж вони ще старіші! – сміючись, сказала Жоухун. – *Ци* майстра Дунпо, безумовно, прекрасні, але ж краще виконувати нові *ци*! Пане Чжане, я виконаю *ци* на мелодію “Зрізана гілка мей”.

– Це знову Лі Цінчжао!

Голова Міністерства громадських робіт Вень Чжи²⁹, який сидів ліворуч, злегка усміхнувшись, сказав:

– Те, що написано під час розставання Лі Цінчжао з чоловіком. Правильно?

– Пан Вень вгадав.

– Коли я прийшов сюди, щонайменше двадцять співачок виконували його.

– Але ж це нова мелодія!

1960.06.06_41

Поки вони розмовляли, у сусідньому кабінеті почали виконувати *ци* на мелодію “Зрізана гілка мей”:

Червоний лотос втратив аромат... Вже осінь, і цинівка холодна...

Спідницю злегка підіймаю і в човник знов зйду сама.

Крізь хмари хто прислав мені листа?

Вернулись дикі гуси... На вежі західній вмостився місяць край вікна...

Поволі квіти облітають, тече поволі у струмку вода.

Одне від одного далеко зараз, журба у нас на двох одна.

Мене й на мить це почуття не залишає...

Зігнала з брів печаль – на серці знов з'явилася вона...

Жоухун усміхнулася, а Чжан Лей, один із “Чотирьох учених біля воріт Су”, сумно зітхнувши, сказав своїм друзям, які прийшли разом із ним:

– Жінка із сім'ї Лі справді написала прекрасний *ци*!

– Останні два-три роки всім подобається виконувати її *ци*! – додала Жоухун. – Кажуть, вона збирається їхати з Бяньцзіна.

– Її чоловік вже пів року як поїхав!

– Я чула, що прем'єр-міністр дозволив невістці поїхати туди, де служить її чоловік, – сказала Жоухун.

Вона назвала Чжао Тінчжи прем'єр-міністром, тобто він уже змістив Цяя Цзіна на посаді радника імператора *дасюеши* та обійняв посаду прем'єр-міністра. Чжао Мінчен минулого року став начальником округу Цзичжоу провінції Шаньдун завдяки тому, що його батько став прем'єр-міністром. Він одружений уже чотири роки, і подружжя любить одне одного...

Поки присутні розмовляли в кабінеті, прийшов даос Лінь Лінсу³⁰, кабінет якого розташований ліворуч від кабінету Чжана Лея. Разом із даосом Лінем також

прийшли заступник міністра Лі Мейчен та імператорський цензор Бай Мінчжун³¹. Їхні кабінети були дуже великими, оскільки всі троє є знатними людьми в Бяньцзіні. Жоухун одразу пішла їх зустрічати. Після цього даос Лінь Лінсу сказав Чжану Лею:

– Вчений Чжане, сьогодні прийде нова співачка. Чи не хочете разом із нами послухати її спів?

– І хто ж це, майстре?

– Лі Шиши...

– Отакої! Я чув, що в неї унікальний голос, я обов'язково маю її почути!

1960.06.07_42

У цей час уже увійшла Лі Шиши. Їй усього шістнадцять років, у неї неймовірно прекрасне волосся, легка і витончена постать. Як тільки вона з'явилася, усі присутні відчували приплив ніжності. Вона зовсім не співачка з Фенцзелоу. Через те що в неї був унікальний від природи голос, вона іноді залишала будинок сім'ї Лі в районі Дунхуамень і на запрошення високопоставлених гостей приїжджала до Фенцзелоу, щоб виконати якусь пісню.

У районі Дунхуамень, серед жінок “веселих кварталів”, Лі Шиши є висхідною зіркою, хоча насправді її біографія неважлива: будь-яка жінка, яку запросить у Фенцзелоу даос Лінь Лінсу, навіть та, про яку ніхто і не знав раніше, дуже скоро стане відомою. Все через те, що Лінь Лінсу є видатною людиною в Бяньцзіні, він – даос-чарівник, який влаштовує прийоми в імператорському палаці і прислуговує імператору, він – той, хто має магичну силу викликати вітер і дощ! Привернувши увагу такої людини, хіба можна не стати популярною? Ба більше, разом з Лінєм Лінсу прийшли Бай Мінчжун та Лі Мейчен, дуже відомі особи в суспільному житті Бяньцзіна. Все це свідчить про привабливість і силу чарівності Лі Шиши.

– Шиши, – з усмішкою сказав Лінь Лінсу, оглажуючи бороду, – хочу представити тобі всіх. Це – Чжан Лей, або вчений Чжан, один із “Чотирьох учених біля воріт Су”.

Лі Шиши глянула на нього і кивнула, натягнуто усміхнувшись:

– Давно хотіла з вами познайомитися!

– Я також маю сказати, що хотів давно познайомитися. Шкода, що нам не довелося раніше зустрітися. – А потім Чжан Лей грайливо додав: – Адже насправді під прославленим ім'ям не буває людини з репутацією, що нічого не варта.

– Хіба сьогоднішня зустріч чимось відрізняється? – усміхнулась Лі Шиши і повільно повернулася до Ліня Лінсу. – Даосе, чому ти не приходив до мене стільки днів?

– Я був зайнятий виготовленням еліксиру безсмертя та проводив ритуальне очищення постом. – Лінь Лінсу, усміхнувшись, примружився. – А серце все одно сумувало за тобою!

– Серце тужило за мною? Не вірю!

– Це правда! – Лін Лінсу стиснув руку Шиши. – А ти?

– Я теж сумувала за тобою! – вона чарівно усміхнулася. – Я постійно думаю про тебе та сумую за тобою, старий!

– І скільки ж тобі років цього року? Може, це я сумую за старою?

– Сьогодні я якраз підрахувала: шістнадцять років та 178 з половиною днів. – Лі Шиши окинула поглядом усіх присутніх і, ніби сміючись із себе, додала: – Насправді мене не можна вважати старою!

– Квітка ще навіть не розкрилася... – втрутився в розмову Чжан Лей.

1960.06.08_43

– Квітка розкрилася, і вона прекрасна!

Згодом Лі Шиши спокійно мовила:

– Щойно, коли я піднімалася сюди, мені вказали на жінку, і вона справді прекрасна! Вона красива, як квітка, що розпустилася.

– І хто ж це, якщо навіть ти в захваті? – здивовано спитав Лінь Лінсу.

– Мені сказали, що це поетеса Лі Цінчжао.

– А, знову вона! – мимоволі прошипів Чжан Лей.

– Вона справді гарна, і в неї прекрасні манери, – втрутилася в розмову Жоухун. – Я кілька разів співала в її кабінеті.

Так Жоухун натякнула, що мала таку честь, оскільки, на її думку, було непросто познайомитися з Лі Цінчжао.

– У неї прекрасні манери, це правда. – Сівши, Лі Шиши звернулася до Чжана Лея: – Вчений Чжане, ви – великий майстер, ми тут верземо всяку нісенітницю, тож не смійтеся над нами! – Вона зробила паузу, випила трохи чаю, а потім сказала Ліню Лінсу: – Даосе, я вивчила нову мелодію у формі *мань*, її ще ніхто не виконував! Сьогодні заспіваю тобі, добре?

– Неважливо, яка саме це мелодія. Будь-яка прекрасна, коли співаєш ти!

Лі Шиши торкнулася струн, легенько відштовхнула даоса Ліню Лінсу, що притулився до неї, і повільно почала співати *ци* на мелодію “Згадую, як грала на *сяо*, стоячи на вежі Фенхуан”:

*Бронзовий лев охолов, пахощів зник аромат,
Ковдра здимається наче червона хвиля...
З ліжка піднялась, волосся неспішно своє зачесала...
В скриньці коштовній залишився пил,
Сонце давно піднялось по фіранках – довго я спала...
Біль розставання й розлука тривала позбавили сил.
Я так багато хотіла сказати, але все мовчала.
Худну і блідну... Не через те, що багато пила,
І не тому, що безрадісна осінь настала...*

Досить вже цього! Я припиню!

Ось і поїхав ти...

Навіть якби я разів мільйон пісню оцю проспівала,

Втримати більше тебе не змогла б – я це знала...

Думи мої лиш про тебе, далеко так ти...

Весь час імла щільно вежу вкривала,

Річка єдина до вежі моєї завітала.

Бачила тільки вона, що весь день я тебе виглядала,

Бачила, як я дивилася вдаль... З кожною миттю

Більше і більше я сумувала...

– І хто ж написав цей *ци*? – одночасно запитали її Чжан Лей та Бай Мінчжун.

Лі Шиши чарівно усміхнулася і повільно сказала:

– Це робота представниці мого клану³², новий *ци* Лі Цінчжао. Пан Чень Цюйфей³³ з Вищої академії позавчора переписав його для мене. Здається, його ще ніхто не співав! – Лі Шиши марно намагалася приховати, як пишається собою. Жоухун, співачка, яка вважала, що зможе наблизитися до Лі Цінчжао, була засмучена тим, що Лі Шиши, а не вона, вперше виконала новий *ци* Лі Цінчжао.

1960.06.09_44

– А вона досить смілива! – Чжан Лей раптом серйозно накинувся з критикою. – Хто б міг подумати, що жінка із шанованої родини напише такі слова: “Ковдра здимається наче червона хвиля...”!

– А в чому справа? “Ковдра здимається наче червона хвиля...” – не зовсім зрозумівши, спитав розсіяно Лінь Лінсу.

– Ну, подумай... Вона червона, і, мабуть, це верхній бік ковдри! – Чжан Лей глянув на Лі Шиши.

Лінь Лінсу все ще не розумів, про що йдеться.

– Майстре, ну, подумай! Ковдра, рух під якою відбивається на її поверхні, і з'являються червоні хвилі...

– Ах! – Жоухун поплескала Чжана Лея по плечу. – Ти вчений, і в тебе справді багата уява! Хіба не могла вона зовсім інше мати на увазі?

*****

Зрештою, попри цю критику, після того як Лі Шиши заспівала цей *ци* у Фенцзелу, а Жоухун згодом продовжувала його виконувати, всі співачки в Бяньцзіні почали співати про ковдру, що здимається наче червона хвиля...

Ци на мелодію “Згадую, як грала на *сяо*, стоячи на вежі Фенхуан” чимало критикували. Однак цей *ци* на повільну мелодію також підняв репутацію Лі Цінчжао на нову вершину. Вона стала яскравою зіркою і центральною постаттю обговорень, як це колись було з Лю Юном та Су Дунпо.

Врешті-решт Чжао Тінчжи, який обіймав посаду радника імператора, вирішив якнайшвидше відправити невістку до сина. Він ухвалив таке рішення після виконання *ци* на мелодію “Згадую, як грала на *сяо*, стоячи на вежі Фенхуан”, оскільки вважав неправильним розлучати чоловіка і дружину, які так сильно кохають одне одного і сумують у розлуці. Тому кілька приятелів Чжао Мінчена влаштували прощальний бенкет у Фенцзелу, щоб провести Лі Цінчжао. Це був приватний бенкет, де чоловіки і жінки слухали, як співачки виконували *ци*, а також грали в “Передай квітку”³⁴ та інші застільні ігри. Талановита Лі Цінчжао випила багато вина, вийняла яшмову шпильку з волосся і почала легенько стукати нею по келиху з вином у такт із мелодією, що виконувалася.

1960.06.10_45

Лу Дефу, товариш Чжао Мінчена по навчанню у Вищій академії, час від часу дивився на неї і був збентежений. Лі Цінчжао – жінка, яку важко зрозуміти і в думках якої важко розібратися. У неї дивовижний талант, а ще вона приголомшливо чарівна: у куточках її очей прихована якась зарозумілість, а коли вона лагідно дивиться на тебе, здається, що вона може підкорити всю Піднебесну. Коли ж вона усміхається, стає дуже ніжною та привабливою. Вона почервоніла від вина і стала схожою на бутон, що розкрився. Але в дечому вона все ще дитина – під час бенкету під столом біла людей ногами. Вона така різна, приваблива та незбагненна!

Лу Дефу згадав свій перший приїзд до Чжучена, коли він побачив, як вона з чоловіком грали в сніжки. Він подумав: чи можна було очікувати в той час, що вона стане великою поетесою свого покоління, відомою усій столиці?

Поки він розмірковував про це, Чень Цюйфей, ще один товариш по навчанню у Вищій академії, запитав у Лі Цінчжао, що вона думає про поетів панівної династії. Вона зовсім не зніяковіла, а впевнено почала критикувати³⁵ таких відомих поетів і видатних майстрів-попередників, як Лю Юн, Чжан Сянь (друге ім'я Цзіе)³⁶, брати Сун та Цзицзін³⁷, Шень Тан³⁸, Юань Цзян³⁹. Її критика поезії Лю Юна стосувалася не тільки дотримання правил гармонії тонів, ритму та зміни звучання. Його тексти вона охарактеризувала такими словами: мова його *ци* “вкрита пилом”. Що ж до Чжана Сяня та інших поетів, то вона, знову вдаривши яшмовою шпилькою об келих з вином, урочисто і легко мовила:

– У деяких з них час від часу зустрічаються чудові рядки, проте вони трапляються так рідко, що ці поети зовсім не заслуговують на ім'я “майстер”!

Лу Дефу весь цей час пильно спостерігав за нею і мріяв про нездійсненне, але, почувши критику старших майстрів, хотів зупинити її, проте було вже пізно.

– А пан Янь Юаньсянь?⁴⁰ Оуян Веньчжун?⁴¹ – не зупиняючись, продовжувала Лі Цінчжао. – Су Дунпо? Що ж... – І вона не зволікаючи виклала свою думку. – Їхні знання настільки великі, що охоплювали і Небо, і людину. Проте вони не вмiли писати невеликі *ци*! Їхні *ци* не більш ніж *ши* з рядками різної довжини, у них немає форми. А ще вони часто нехтували дотриманням правил гармонії тонів.

Усі присутні на бенкеті були вражені, вважаючи, що Лі Цінчжао зайшла надто далеко. Янь Шу, Оуян Сю та Су Ши були найвідомішими поетами з часів заснування династії Сун. А ось тепер Цінчжао це заперечує! Робить те, на що навіть не наважуються критики – ті часто обговорювали Лю Юна, оскільки пан Лю був дрібним чиновником, але Янь, Оуян і Су були високопоставленими та шановними чиновниками, а їхні учні жили по всій Піднебесній. Більшість людей залишали при собі коментарі з політичних причин, проте зараз Лі Цінчжао позбавила їх такої можливості.

1960.06.11_46

Лу Дефу вважав, що вона взяла через край, тому підняв свій келих з вином і м'яко сказав:

– Сестро⁴², ти перебільшуєш!

– Ні, я просто розмірковую про *ци*! Ти можеш спитати їх про *ци* вченого Дунпо... – і Лі Цінчжао яшмовою шпилькою вказала на Жоухун. – Якщо не змінювати тональність та ритм, скільки *ци* пана Су вона зможе проспівати? Те саме стосується і *ци* пана Яня. Коли він писав *ци*, то, мабуть, не враховував правила гармонії тонів. Те саме стосується *ци* Оуяна Веньчжуна! Усі вони лише *ци* на папері, їх не можна проспівати!

– А міністр Аньши і вчений Цзен? – запитав Чень Цюйфей про двох відомих майстрів Вана Аньши і Цзена Гуна.

– Їхні твори схожі на твори часів династії Західна Хань. Якщо говорити про їхні короткі *ци*, то вони взагалі нікуди не годяться, – вона похитала головою. – Якщо ж розглядати їх з погляду музикальності, то можна дати лише негативну відповідь, оскільки їхні *ци* неможливо навіть вголос прочитати!

Вона така норовлива, така вперта! Хоча ці критичні зауваження обґрунтовані, але ж вона щойно повністю знищила визнаних майстрів, і тепер усі присутні почувалися спустошеними! Саме тому Лу Дефу почав м'яко заперечувати.

– Ти вважаєш, що я роблю всі ці зауваження під впливом імпульсу? А ось і ні! Я кажу все це, зважаючи на музику! *Ци* відрізняються від *ши*. У написанні *ши* тільки поет бере участь, а ось *ци* похідні від музики: спочатку береться мелодія, і тільки потім на неї пишеться текст. Ось наведу приклад. Візьмемо сучасні *ципай*, як-от “Звук за звуком. Форма *мань*”, “Квіти під дощем” і “Радію іволзі, що летить”. У них використовується рима не лише під тоном *пін*, а й під тоном *цзе*. *Ци* на мелодію “Весна в яшовій вежі” римується під тоном *пін*, але використовується також рима і під тонами *шан*, *цюй* та *жу* – ось у чому різниця між *ши* і *ци*! У *ши* використовується розподіл ієрогліфів лише за тонами *пін* і *цзе*, а в *ци* потрібно дотримуватися правил п'яти звуків *у-їнь*, п'яти тонів *у-шен*, шести ступенів хроматичного звукоряду *лю-люй*, а також поділяти звуки на “чисті” та “каламутні”, “сильні” та “слабкі”⁴³. Ось усе це і є римою в *ци*. Якщо спочатку використовується рима під тоном *цзе*, то вона підходить тільки, якщо її використовувати в гармонії з тоном *шан*. Якщо ж використовувати тон *жу*, то цей *ци* буде неможливо заспівати. А *ци* якраз і треба співати!

1960.06.12_47

Знову всі були вражені: виявляється, молода Лі Цінчжао так чудово розуміється на фонетиці. Багато відомих поетів пишуть лише на папері свої твори в жанрі *ци*, але не здатні їх самі виконувати. Тому всі присутні дивилися на неї широко розплющеними від подиву очима, а Чень Цюйфей задумався, що б іще її можна запитати. Лі Цінчжао помітила це і, по-дитячому підперши щоки обома руками, сказала:

– Це нікуди не годиться! Я кажу нісенітницю. Чоловік мене насварить, якщо дізнається! Цюйфею, не питай мене більше, ще раз спитаєш – я знову не витримаю, знов верзтиму дурниці!

– Ти визнаєш, що говорила дурниці? – запитав Лу Дефу.

– Ні! – брови Лі Цінчжао миттю злетіли вгору, а її обличчя набуло виразу, начебто вона править Піднебесною. – Ні, я кажу, спираючись на те, що знаю!

Всі присутні на бенкеті засміялися, а вона раптово зникла. Почервонівши, вона опустила голову, її вії видавалися неймовірно довгими на опущених повіках. Вії опустилися немов тінь від напівпрозорих фіранок. Вона була прекрасною, але в ній також відчувалася схильність до меланхолії. Такий тихий і безмежний смуток! Незбагнений і невловимий смуток – адже зараз час її прекрасної молодості та розквіту, у неї є люблячий чоловік, чудова родина та популярність! Чому ж вона сумує? Це неможливо пояснити.

Але ось вона знову підняла повіки, чарівною усмішкою подякувала всім присутнім – той прихований, тихий смуток одразу ж зник. Дуже яскрава та спокуслива жінка!

Після цього вона залишила Фенцзелу у супроводі старого слуги та служниці. А в цей час співачки почали грати мелодію “Перші промені сонця” – це був легкий прощальний *ци* та давня пісня, яку виконували під час розставання...

1960.06.13_48

– Дядечку Чжуне, – сівши в екіпаж, Лі Цінчжао звернулася до старого слуги із Чжучена, який з дитинства знав Чжао Мінчена, – я їду завтра вранці? Що сказав господар?⁴⁴

– Старий господар приїде додому відразу після роботи... – дядечко Чжун хихикнув. – Молода пані, сьогодні ви справді прекрасні!

Вона мала задоволений вигляд і тихо сказала:

– Коли приїдемо в Цзичжоу, скажи про це панові та розкажи йому, що сьогодні сталося.

– Як же мені запам’ятати все це?

– Ну і ну! Як же можна таке не запам’ятати? Гаразд, ти тільки почни говорити, а я далі продовжу.

– Добре, я зрозумів, – і дядечко Чжун теж усміхнувся.

Щаслива весна! Час, коли її талант потряс суспільство.

Лі Цінчжао залишила столицю, повну чиновників і знаті, а *дасюеши* Чжао Тінчжи проти звичаю поїхав проводити невістку. Його товариші по службі глузували з нього, але Чжао Тінчжи спокійно відповідав:

– Я проводжаю не свою невістку, я проводжаю першу поетесу панівної династії. Ця велика поетеса з моєї сім’ї, то хіба я не маю її провести?

Через політичну боротьбу між фракціями прем’єр-міністр великої династії Сун щосили намагався підняти літературний статус своєї невістки. Що стосується Бяньцзіна, то міркування Лі Цінчжао у Фенцзелу потрясли столицю, немов вибух пороху! Багато хто здивувався і зблід, а багато хто був обурений. Деякі називали Лі Цінчжао божевільною, а інші вважали, що вона погано вихована. Але ніхто не міг заперечити її блискучого таланту і того, що її твори бездоганні з музичного погляду. Реальність була така: після від’їзду її *ци* стали виконувати все частіше і частіше в *цзюйлоу* Бяньцзіна. Люди вважали, що її твори кращі, ніж у Лю Юна, оскільки поезія Лю Юна вульгарна, а її – ні!

1960.06.14_49

Багато молодих поетів почали наслідувати її в написанні *ци*, а Імператорській музичній палаті довелося виділити окрему полицю для її робіт. Вона стала першою жінкою, твори якої за часів династії Сун увійшли до архівів Музичної палати,

і першою жінкою з часів правління династії Тан та доби П'яти династій, *ци* якої були популярними і визнавалися всіма.

V.

Поки вся країна дивувалася появі поетеси, чий геній спалахнув наче комета на небосхилі, сама Лі Цінчжао жила звичайнісіньким життям. Вона проводила час разом зі своїм чоловіком на жіночій половині будинку.

Разом із чоловіком вона не сумувала.

Разом із чоловіком вона була щасливою жінкою.

Разом із чоловіком у неї було чудове життя, немов уві сні.

Разом із чоловіком...

Якось вона сказала йому:

– Нічого на світі не має для мене значення! Я просто хочу бути з тобою, мені потрібний лише ти!

Разом із чоловіком... вона зледащіла та трохи погладшала... Першу половину дня вона проводила в ліжку і не вставала, аж поки Чжао Мінчен не приходив до неї на жіночу половину, повернувшись додому зі служби. Тому він підсміювався над дружиною:

– Цінчжао, подивившись, як ти проводиш час, я зрозумів, що тобі в житті достатньо одного ліжка!

Вона взяла бавовняну подушку⁴⁵ і кинула в нього. А він і не захищався, дозволивши дружині влучити в нього. Вона сміялася, не розуміючи, над чим сміється, а він сміявся через її нестримний сміх. Щоразу, як вони починали битися, молодий начальник повіту поступався своїй дружині.

Це звичайне життя, але дуже цікаве життя. На жіночій половині вони насолоджувалися молодістю, віддавалися чуттєвим радощам кохання, і ніхто їм не заважав. Також вони разом працювали – вона допомагала чоловікові з роботою.

1960.06.15_50

Після переведення чиновником у Цзичжоу Чжао Мінчен полишив літературні вправи і занурився в маловивчену галузь, почавши колекціонувати бронзовий посуд та кам'яні плити. Він досліджував викарбувані на них тексти, складав каталоги та записував різні відомості. Це була непопулярна, мало кому цікава галузь. Якщо освічена людина хотіла прославитися, вона могла це зробити, лише займаючись літературою, а проведення археологічних досліджень було важкою працею, яка не цінувалася публікою. Однак Чжао Мінчен сам обрав свій нелегкий шлях, що було дуже просто пояснити тим, що в літературі в нього не було жодних шансів. Талановита дружина затьмарювала його, і він був загорнутий у її тінь наче у велике простирadlo. Навіть доклавши великих зусиль та досягнувши певних успіхів у літературі, він геть не мав майбутнього. Бувало, напише *ци* та покаже друзям: якщо *ци* виходив гарним, вони казали, що його написала Лі Цінчжао; якщо поганим – Чжао Мінчен. Єдиний його вибір за таких обставин – торувати інший шлях.

Після призначення на посаду в Цзичжоу він спочатку створив каталог усього доціньського⁴⁶ бронзового посуду, що належав його родині, а потім почав витратити свою платню на пошуки та купівлю доціньського і ханьського⁴⁷ посуду та кам'яних плит. Коли Лі Цінчжао приїхала до Цзичжоу, колекція Чжао Мінчена вже була великою, і вона долучилася до роботи, допомагаючи чоловікові з цими нудними дослідженнями.

Зазвичай творчі люди, яким подобається займатися літературою, не можуть виконувати монотонну роботу, однак Лі Цінчжао була винятком і з цього правила також. У неї всебічні інтереси, що навіть в одноманітній роботі вона здатна знаходити задоволення. Проте їхня спільна праця просувалася дуже повільно, що було пов'язано з тим, що вони насолоджувалися одне одним. Іноді вони сідали навпроти одне одного і, схиливши голови, із серйозним виглядом опрацьовували матеріали. Але

якщо один із них раптом піднімав голову, інший також піднімав голову; якщо хтось із них простягав руку, інший одразу ж торкався її. Майже щоразу вона підсувалася все ближче до чоловіка, згодом притискаючись до нього... Тому подружжя і не могло довго продовжувати роботу!

1960.06.16_51

Ввечері вони працювали, допоки догорала одна свічка, але часто згорали й дві, а на папері так і не з'являлося жодного слова.

– Завтра ми щільно займемося роботою... – притискаючись до чоловікових грудей, ніжно, але не дуже впевнено сказала вона.

Він вдихнув аромат її волосся... І всі його плани миттю зникли. Він поцілував її волосся на скронях.

– Мінчене, чому ти завжди спочатку цілуєш моє волосся на скронях? – ніжно запитала вона.

– Я... – він трохи зніяковів і не міг далі говорити.

– Не соромся, скажи мені! – вона двома пальцями ніжно погладила його лікоть.

– Це... це... – щоки Чжао Мінчена спалахнули.

У спальні він був доволі консервативним і не наважувався говорити їй інтимні речі, які вимовляють між собою лише чоловік та дружина. Так було й цього разу.

– Кажі! – вона почала пестити його шию.

– Аромат твого волосся перевертає все всередині мене... – подумавши, він вирішив використати три слова “перевертає все всередині”, щоб описати свій душевний стан.

Тоді вона засміялася і сказала пошепки:

– Це лише парфуми!

– Ні, це не аромат парфумів... – він почав важко дихати. – Цінчжао, я не знаю, як це пояснити! Це особливий аромат твого тіла. Можливо, він характерний для жіночого тіла. Коли цей аромат поєднується з олією на твоєму волоссі, він збуджує мене...

– Усі чоловіки схожі на тебе?

– Я не знаю. Я не обговорював це з іншими! – Чжао Мінчен ніжно продовжив: – Це я так відчуваю! – Він на мить зупинився і потім сказав: – Цінчжао, хоча я дуже добре знаю тебе, я не розумію, що відбувається. Щойно я відчую запах твого волосся, у моєму тілі і в серці одразу щось змінюється.

– Це – імпульс! – не роздумуючи сказала вона – м'яко, ніжно та спокусливо.

Він ахнув, не знаючи, що відповісти.

1960.06.17_53⁴⁸

Лі Цінчжао насолоджувалася його схвильованим виглядом, а потім жартівливо сказала:

– Мінчене, займімося вже справою...

– О Цінчжао, не можна бути такою жорстокою! – він міцно обійняв її і збуджено погладив. – Хіба я зараз можу працювати?

Вона радісно засміялася, торкаючись його тіла волоссям та щокою. А він, немов пес, поводив носом, обнюхуючи її волосся, водночас міцно стискаючи її.

– Я... Коли ти так робиш, моє серце в сум'ятті!

– Ну ти й моралістка! – глузував він з неї.

– А ти? – вона вдарила його...

– Цінчжао... Цінчжао... – наближуючись до неї, вимовив він.

Тоді вона припала до його плеча і ніжно погладила його, а потім тихенько сказала:

– Мінчене, треба цьому аромату дати назву...

– Хіба треба? – він кінчиком язика ніжно лизнув її вухо.

Лі Цінчжао здалося, що її шкіру немов обпалило вогнем, пробігли мурашки, м'язи звело судомою, а потім стрімко віддалося в серці.

– Ах, Мінчене, ти просто божевільний! – вона торкнулася чоловікових щік обома руками. – Ну ж бо я придумую назву...

– Ніяка назва не потрібна, – Чжао Мінчен рухався губами вздовж її тіла, наче риба, що куштує водорості, без упину цілує її щоки, вуха і волосся на скронях.

І вона ніби розчинилась у ньому, всім тілом припавши до нього...

Вони опинилися на підлозі...

На підлозі, вкритій джутовим килимом...

І вже не могли зупинитися...

1960.06.18_54

– Мінчене! – Вона поклала руки йому на плечі і серйозно сказала: – Я знайшла назву...

– Це взагалі зайве! – він поцілував її тонкі губи. – Навіщо вона потрібна?

Дозволивши себе поцілувати, вона торкнулася його кінчиком носа:

– Мінчене, це буде “хтивий аромат”...

– А! А... – він раптово відштовхнув дружину, – ти...

– Цю назву неможливо забути! – З гордістю, без жодного знаку збентеження вона продовжила: – Хтивий аромат – це такий складний аромат, що приводить до сум’яття!

– Як це вульгарно, відверто і без витонченої алегоричності!

– Хіба в цьому разі потрібна алегоричність? Хіба зараз потрібні вишукані слова? – Вона, усміхнувшись, мовила: – Мінчене, ця назва справді виразно описує суть і до того ж ще має два пояснення: по-перше, основне значення цього ієрогліфа, як ти й сказав, збентежить людей, а по-друге, крім значення “хтивий”, ієрогліф *інь* (淫) має ще значення “чудовий і легкий”, як у фразі “музика князівства Чжен чуттева” (“鄭聲淫”)⁴⁹.

Це була п’янка ніч і незвичайні почуття! Пояснення були зайві, як і сама назва, проте і назва, і пояснення чудово описували характер їхніх взаємин у спальні. Кожна спальня може бути такою, однак у кожній спальні є і свої відмінності...

*****

Отже, робота Чжао Мінчена повільно просувалася. Він назвав свій твір “Записи про написи на бронзі та каменях”, а за змістом він значно розширився: крім каталогу та коментарів до написів на бронзовому посуді та кам’яних плитах доціньської та ханьської доби, він також додав дослідження зразків каліграфії та живопису. Його відомий попередник Оуян Сю свого часу написав “Записи про колекцію старожитностей”, і можна було б сказати, що робота Чжао Мінчена стала продовженням роботи Оуяна Сю. Однак внесок Чжао Мінчена був набагато значніший.

1960.06.19_55

Подружжя відчувало чималу матеріальну скруту через колекціонування різноманітних книжок і посуду. Чжао Мінчен витрачав усю платню на купівлю старожитностей, але її було замало. Хоча вони не завжди купували ці речі (інколи позичали на певний час, щоб зробити копію), проте не могли пройти повз чималу кількість посуду, книг та відбитків з кам’яних плит. Тому Лі Цінчжао продала свої прикраси, щоб на ці гроші купити книги. Якось вона продала пару жадеїтових браслетів, щоб купити сімнадцять предметів часів династії Тан, зокрема копії різьблення з храму У Ляна⁵⁰, копії фресок з Дуньхуана⁵¹ тощо.

Дізнавшись про роботу сина та невістки, Чжао Тінчжи також виділив певну суму, щоб допомогти їм поповнити колекцію. Однак він був проти того, щоб Лі Цінчжао займалася такою нудною роботою. У листі він докоряв синові за те, що той перешкоджає розвитку її таланту. Проте у Чжао Тінчжи було мало вільного часу, щоб давати поради своїй невістці. Обійнявши високу посаду, він зіткнувся з великою кількістю проблем. Навіть Цай Цзін, разом з яким він входив до однієї

партії, не міг з ним співпрацювати. Хоча Цай Цзін належав до тієї ж фракції та усіляко підтримував Чжао Тінчжи, після призначення останнього на пост прем'єр-міністра стосунки між ними вже не були такими дружніми, як раніше. Зрештою, коли Чжао Мінчена перевели із Цзичжоу до Цінчжоу, Чжао Тінчжи був зміщений Цаєм Цзіном з посади прем'єр-міністра. Діставши після усунення титул *дасюеши* храму Юшенгуань, він залишився у столиці. Це був просто шанобливий титул без посади та жодного значення. Для колишнього прем'єр-міністра це було рівнозначно втраті свого становища в суспільстві, і тому Чжао Тінчжи перебував у пригніченому стані. Однак Чжао Мінчен не звертав на це великої уваги, оскільки байдуже ставився до питань соціального становища, а політична боротьба між фракціями приносила йому лише певні незручності. Хоча він був сином прем'єр-міністра від “Нової партії” та чоловіком Лі Цінчжао, поетеси, яку ненавиділи літератори “Старої партії”, він підтримував дружні стосунки з її представниками і навіть спілкувався з прибічниками Су Дунпо.

1960.06.20_56

Однак для Лі Цінчжао ситуація не була такою ж простою, як для її чоловіка. Її батько став чиновником завдяки знайомству з Су Дунпо. За своїми політичними переконаннями він входив до фракції провінції Сичуань, із Чжао Тінчжи вони були земляками і поріднилися через дітей. Тому політична ситуація була дуже складною. На щастя, Лі Гефей був далекий від політики і не прагнув у будь-який спосіб зробити кар'єру. Він обіймав посаду судді з кримінальних справ у Департаменті з нагляду у східному районі столиці, а також викладав у Цзінані. Також читав лекції з філософії Лаоцзи та Чжуанцзи, і багато вчених збиралося на березі озера Дамін⁵² послухати його.

Слава Лі Цінчжао та її погляди на літераторів також вплинули на її літнього батька. Чимало представників “Старої партії” казали в обличчя Лі Гефею, що Цінчжао є бунтаркою, а ще наголошували на тому, що однією з чеснот жінки є брак таланту. Лі Гефею було байдуже, він ніколи не сприймав усерйоз критику таких людей, не коментував їхні слова, натомість іноді цитував кілька рядків із Чжуанцзи: “Розумний трудиться, а мудрий засмучується. Ті ж, хто не має здібностей, нічого й не прагнуть...”

Хоча врешті-решт дочка завдала йому неприємностей! Вона занадто відома. Одного разу в Цзінані він читав лекцію про вчення Яньцзи – про Яня Хуея, одного з восьми представників конфуціанської філософської школи, який шанується як народжений поза цим світом. Це була людина, яка опосередковано вплинула на Чжуанцзи. Коли він закінчив лекцію, хтось раптом запитав його про те, кого наслідує у своїх *ци* Лі Цінчжао. Лі Гефей знав, що його дочка написала рядок “Ковдра здається наче червона хвиля...”, а також знав, наскільки сміливою і зухвалою є його дочка. Тому він не наважився дати відповідь. Згідно з конфуціанською мораллю були певні норми поведінки для жінки, а Лі Цінчжао, безперечно, порушила їх! Тому її літній батько ухилився від відповіді.

Однак це теж стало жартом: люди почали говорити, що Лі Цінчжао така дивна жінка, що навіть її власний батько не може її зрозуміти. Лі Цінчжао дізналася про це з листа своєї матері і написала у відповідь лише сімнадцять слів: “Гарне дерево в лісі неодмінно зламає вітер – за тим, хто вищий за інших, натовп, звісно, не піде”⁵³. У відповідь на зарозумілий вчинок дружини Чжао Мінчен лише похитав головою...

1960.06.21_57

Всі ці історії швидко дійшли до Бяньцзіна. Столичні літератори не припиняли своїх нападок на Лі Цінчжао: хоча вона перебувала далеко від них, але та Лі Цінчжао, твори якої співали в Дунхуамені в Бяньцзіні, і далі жила поруч. У кожній сім'ї виконували її нові *ци*, які вона складала в Шаньдуні. Проте критика та нападки не

могли підірвати її становища, оскільки після смерті Лю Юна Лі Цінчжао стала найпопулярнішим поетом у жанрі *ци*. Кожен учений, кожна співачка знали одне-два *ци* Лі Цінчжао.

Тому столичні літератори накинулися на Лі Цінчжао з іншого боку: від *ци* з рядками про ковдру вони перейшли до її нового *ци* “Метелик, закоханий у квітку”, який вважався твором, написаним людиною, що відчуває сексуальне бажання.

Теплий дощ та чистий вітер, крига скрізь тріщить.

Верби надягли сережки, спалахнули щічки мей...

Стукіт весняного серця, що прокинулося вмить.

Його назвали монологом тієї, хто понад усе любить секс і не уявляє свого життя без нього.

Лу Дефу надіслав ці коментарі Чжао Мінчену та його дружині в Цінчжоу. Лі Цінчжао відповіла йому, висміявши сучасників, які не читають книг, процитувавши пісню під назвою “Хоужень”⁵⁴ з розділу “Звичаї царств. Пісні царства Цао” в “Шицзіні”. Саме вона є літературним джерелом сексуального бажання жінки – твір, який був колись обраний Конфуцієм і дійшов до наших днів. Вона попросила Лу Дефу передати це її критикам та додала, що коли вона повернеться до Бяньцзіна, то пояснить столичним літераторам зміст цієї пісні. На цю пісню із “Шицзіна” рідко звертали увагу, але після згадки про неї Лі Цінчжао вона поступово привернула увагу в Бяньцзіні.

*****

Зрештою, Лі Цінчжао повернулася до Бяньцзіна слідом за своїм чоловіком, який приїхав до столиці, очікуючи на підвищення. У цей час Чжао Тінчжи захворів. У житті сунського імператора Хуейцзуна відбулися зміни як в адміністративному, так і в особистому плані: він призначив на важливі посади Ця Цзіна та придворного євнуха Туна Гуаня⁵⁵, а також закохався в Лі Шиши, відому співачку з Дунхуаменя. Крім того, даос Лінь Лінсу став наставником сунського імператора.

¹ Переклад роману Наня Гунбо “Лі Цінчжао” виконаний у рамках проекту “Традиції китайської риторики: поняття, формулювання, перспективи” (“無核心的傳統——帝制時期『中國修辭學』的多樣性”) на 2024–2025 рр. під керівництвом професора Зеба Рафта (雷之波, Інститут китайської літератури та філософії, Академія Сініка, Тайвань) за фінансової підтримки Національної ради з питань науки і технологій (國家科學及技術委員會), Тайвань (113-2811-H-001-015).

² Придворна школа акторів, співачок та музикантів (教坊) була заснована у столиці за наказом танського імператора Сюаньцзуна (玄宗, 685–762) [Chang 1980, 8]. За більш ніж 40 років його правління (712–756) 11409 співачок із Придворної школи брали участь у різноманітних офіційних бенкетах [徐君, 楊海 1995, 45]. За часів династії Північна Сун Придворна школа продовжувала постачати акторів, співачок та музикантів до імператорського палацу, зазнавши організаційних змін: було виокремлено чотири відділи (大曲部, 法曲部, 龜茲部, 鼓笛部), кожен з яких відповідав за виконання певного типу музики [王耀華, 杜亞雄 1999, 121].

³ Волопас (牛郎) і Ткаля (織女) – це персонажі з китайської міфології, найдавніша згадка про яких є в пісні “Шицзіна” (“詩經”) під назвою “Далекий Схід” (“大東”). За легендою, Нефритовий імператор розгнівався на свою дочку та розлучив її з чоловіком, створивши Чумацький Шлях (銀河). Побачитися вони можуть лише раз на рік на мосту, який утворюють для них сороки в небі.

⁴ Свято Юаньсяо, або Свято ліхтарів (元宵節), – традиційне китайське свято, яке відзначається 15-го числа першого місяця за місячним календарем та є останнім днем святкування китайського Нового року. Зазвичай воно припадає на лютий або початок березня за григоріанським календарем.

⁵ Цінь Шаою – це відомий сунський поет Цінь Гуань (秦觀, друге ім'я Шаою 少游, 1049–1100). Більшість його поезій написані в жанрі *ци* і належать до стилю *вань-юе* (婉約詞, витончено-стриманий стиль), характерними ознаками якого є алегоричність, детальна описовість та розмаїття символіки. Твори в цьому стилі пов'язують із вираженням інтимних почуттів самого автора, які можна звести до трьох основних тем: страждання від нерозділеного кохання, розлука закоханих та оспівування жіночої краси [Rydholm 1998, 217]. Хуан Тінцзянь (黃庭堅, друге ім'я Лучжи 魯直, 1045–1105) – відомий сунський поет, каліграф і теоретик поезії. Вважається засновником Цзянсійської поетичної школи (江西詩派), яка сильно вплинула на розвиток сунських *ши*. Лю Юн (柳永, друге ім'я Цзінчжуан 景莊, 985?–1053) – видатний сунський поет. Віддавав перевагу написанню довгих *ци*, строфи яких мали різний ритмічний малюнок, використовуючи їх для зображення особистого досвіду, душевних переживань та реалістичного змалювання життя у великому місті.

⁶ Див. посилання 36 у: [Нань 2024, 173].

⁷ Мі Юаньчжан – це видатний сунський каліграф та художник Мі Фу (米芾, друге ім'я Юаньчжан 元章, 1051–1107). Вважається одним з найважливіших представників південної школи пейзажного живопису (南宗畫).

⁸ Інформації про цю особу немає. Можливо, Нань Гунбо вигадав цього персонажа.

⁹ Нань Гунбо припускається помилки, зазначаючи авторкою цього *ци* Лі Цінчжао. Зазвичай його автором вказується Чжоу Бан'янь.

¹⁰ Ідеться про те, що квіти мей незабаром облетять. Тут вживається назва музичного інструмента 羌管 (дослівно: цяньська флейта), згадка якого у класичних поезіях є вказівкою на закінчення цвітіння мей, оскільки «серед мелодій для цієї флейти є одна під назвою “Квіти мей опадають” (“梅花落”)» [柯宝成 2009, 50].

¹¹ Це фраза з передмови видатного танського поета Вана Бо (王勃, друге ім'я Цзіань 子安, 650–677) до *ши* “Вежа Тенван” (“滕王閣”).

¹² Це останні два рядки (“嫁得浮雲婿，相隨且是家”) із *ши* видатного танського поета Юаня Чженя (元稹, друге ім'я Вейчжи 微之, 779–831) під назвою “Надсилаю Жоучжи” (“贈柔之”).

¹³ Ідеться про великого танського поета Бая Цзюй-ї (白居易, друге ім'я Летянь 樂天, 772–846) та його найвідоміший поетичний твір “Вічна печаль” (“長恨歌”, 809 р.), присвячений трагічній історії кохання танського імператора Сюань-цзуна (玄宗, 685–762) та його наложниці Ян Гуйфей (楊貴妃, 719–756).

¹⁴ Такої назви немає в сунських джерелах та сучасних розвідках. Можна висунути два припущення щодо назви цієї будівлі. По-перше, вона може бути вигадкою Наня Гунбо, оскільки такі *цзюлоу* існували за часів династії Сун. По-друге, можливо, письменник навмисно змінює другий ієрогліф у назві, оскільки за часів династії Сун насправді існував заклад із назвою Фенлелоу (豐樂樓), а не Фенцзелоу (豐澤樓). Його неодноразово згадують у своїх творах сунські поети, наприклад: *ши* Вана Аньчжуна (王安中, 1076–1134) під назвою “Піднявся на Фенлелоу” (“登豐樂樓”), *ци* Ханя Лю (韓翃) на мелодію “Хвилі, що миють пісок. Форма *лін*” (“浪淘沙令”) під назвою “Фенлелоу” (“豐樂樓”), *ци* У Вень-їна (吳文英, 1200?–1260?) на мелодію “Сп'янів біля Персикового джерела” (“醉桃源”) під назвою “Зібралися на бенкет у Фенлелоу” (“會飲豐樂樓”) тощо.

¹⁵ Історичний анекдот, пов'язаний із цим *ци* Лю Юна та реакцією на нього імператора Женьцзуна, вперше наведений у роботі сунського автора У Цена (吳曾, друге ім'я Люйчень 慮臣, ?–?) під назвою “Випадкові нотатки з кабінету [того, хто] здатний виправити [свої недоліки]” (“能改齋漫錄”, 1162 р.) Зокрема, там мовиться, що «Жень-цзун особливо цінував освічених [та] розумних [людей], приділяв увагу справедливості [і] порядку. [Він] засуджував [тих, хто хизується], пишучи красиві, [але] беззмістовні тексти. Першим [був] *цзіньши* Лю Саньбянь, [який у своїх] мелодіях оспівував розпусту, [а його *ци*] розходилися по всій країні. Якось [він написав] *ци* [на мелодію] “Журавель, що ширяє в небі”, де були рядки: *Тому готовий проміняти цю безглузду славу / На насолоду від їх співу й келих гарного вина.* [Коли потім] у присутності імператора вивісили списки тих, хто склав іспит, він викреслив [ім'я пана Лю], сказавши: “Ну, ось хай іде насолоджуватися співом [і] келихом гарного вина, а не шукає безглуздої слави!”» [吳曾 1941, 418]. У цьому та інших джерелах не згадується Фенцзелоу чи якийсь інший *цзюлоу*, тому, найімовірніше, Нань Гунбо вигадав певні обставини цієї історії, зберігши її загальний сюжет.

¹⁶ Женьцзун (仁宗, 1010–1063) – четвертий імператор династії Сун, який керував країною найдовше з усіх імператорів цієї династії – 41 рік. Традиційно вважається толерантним, поблажливим та ощадливим імператором, проте його правління стало початком поступового занепаду династії Сун.

¹⁷ Сунь Цзюйюань – це сунський учений, прозаїк і поет Сунь Чжу (孫洙, друге ім'я Цзюйюань 巨源, 1031–1079). Був дуже обізнаний у класичних текстах та мав гарну пам'ять, що дало йому змогу у 20 років здобути ступінь *цзіньши*.

¹⁸ Я не знайшла в історичних джерелах згадки про цей анекдот. Можливо, це вигадка Наня Гунбо.

¹⁹ В ув'язненні Су Ши справді написав цикл із двох *ши* під назвою “З тюрми надсилаю Цзю” (“獄中寄子由”), який, як вказано в передмові до нього, він мав передати через тюремного наглядача Ляна Чена своєму братові як передсмертне послання. Ці два вірші є *люй-ши*, які декламувались, а не співались, тому їх не могли виконувати співачки, як це зазначено в романі. Ба більше, у наявних історичних джерелах та літературознавчих працях немає сюжету про згадані в романі обставини помилування Су Ши імператором.

²⁰ Як джерело цього історичного анекдота сучасні дослідники називають юаньську антологію “Записи з Ланхуаня” (“琅嬛記”) авторства Ї Шичжєня (伊世珍, ?–?) [徐北文 2005, 4; 陈祖美 2011, 38]. Вона з'явилася щонайменш через 170 років після описаних подій, а джерела, які використовував її автор, наразі невідомі. Тому вказівка Наня Гунбо, що ця історія була придумана Чжаном Юаньганем, найімовірніше, не відповідає дійсності.

²¹ Чжан Юаньгань (張元幹, друге ім'я Чжунцзун 仲宗, 1091–1170) – сунський чиновник та поет. Більшість його ранніх творів у жанрі *ци* за стилем написання близькі до творів Чжоу Бан'яня (див. посилання 44 у: [Нань 2024, 174]), але потім він став наслідувати стиль *хао-фан* (豪放詞), притаманний творам Су Ши в цьому жанрі (див. посилання 35 у: [Нань 2024, 173]).

²² Чао Бучжи (晁補之, друге ім'я Уцзю 無咎, 1053–1110) – відомий сунський політик, поет та прозаїк. Захоплювався творчістю Лі Бая (李白, 701–762) та Ду Му (杜牧, 803–852). У своїх *ци* наслідував стиль *хао-фан*, започаткований Су Ши.

²³ “Чотири вчених біля воріт Су” (“蘇門四學士”) – група з чотирьох сунських поетів, пристрасних шанувальників творчості Су Ши, до якої входили Хуан Тінцзянь, Цінь Гуань, Чао Бучжи та Чжан Лей. Інколи до цієї групи ще включають Чєня Шидао (陳師道, друге ім'я Люйчан 履常, 1053–1101) та Лі Чжи (李廌, друге ім'я Фаншу 方叔, 1059–1109), називаючи групу “Шестеро вчених біля воріт Су” (“蘇門六學士”). Група і сама назва утворилися після таких слів Су Ши, написаних ним у 1082 році: “Наприклад, Хуан Тінцзянь ([друге ім'я] Лучжи), Чао Бучжи ([друге ім'я] Уцзю), Цінь Гуань ([літературний псевдонім] Тайсуй), Чжан Лей ([друге ім'я] Веньцян) та інші – [коли] ніхто з них не був відомий світові, один лише [Су] Ши [про них] знав” [杨庆存 2002, 86].

²⁴ Хе Фанхуей – це відомий сунський поет Хе Чжу (賀鑄, друге ім'я Фанхуей 方回, 1052–1125), який у своїй творчості майстерно поєднував надбання попередників та сучасників. За описом пейзажів та висловлюванням почуттів його поезія наслідує Ціня Гуаня та Яня Цзідао (див. посилання 5 та 26), а за стилем та тематикою наближається до творів Су Ши.

²⁵ Чєнь Цюйфей – це сунський політик та поет Чєнь Юй-ї (陳與義, друге ім'я Цюйфей 去非, 1090–1138). Був прихильником ранньої творчості великого танського поета Ду Фу (杜甫, 770–770), що знайшло відображення в багатьох його поезіях. Пізніше захоплювався творчістю Су Ши, Хуана Тінцзяня (див. посилання 5) та Чєня Шидао (див. посилання 23).

²⁶ Янь Цзідао (晏幾道, друге ім'я Шуюань 叔原, 1030?–1110?) – видатний сунський поет у жанрі *ци*. Його вважають майстром форми *сяолін* (小令) (див. посилання 41 у: [Нань 2024, 173]), більшість із яких він присвятив темі кохання та спогадів про минуле.

²⁷ Чжан Лей (張耒, друге ім'я Веньцян 文潛, 1054–1114) – відомий сунський поет, один із “Чотирьох учених біля воріт Су” (“蘇門四學士”). Писав переважно в жанрі *ши*, наслідуючи у своїх поезіях стиль великого танського поета Бая Цзюй-ї.

²⁸ Найімовірніше, мовиться про одного з маловідомих поетів у жанрі *ци* Чжу Тайфу (朱台符, друге ім'я Гунчжен 拱正, 965–1006), Чжу Юаньфу (朱元夫, ?–?), Чжу Шусуня (朱昇孫, ?–?) або Чжу Цзихоу (朱子厚, ?–?). Важко визначити, кого саме має на увазі Нань Гунбо, оскільки він згадує лише прізвище цієї особи. Голова Музичної палати Чжоу – це Чжоу Бан'янь (周邦彥, 1056–1121), який за часів правління сунського імператора Хуейцзуня (徽

宗, 1082–1135) очолював Музичну палату *Юефу* (樂府). На жаль, немає можливості визначити повне ім'я пана Ні, чиновника з музичного відділу.

²⁹ Інформації про цю особу немає. Можливо, Нань Гунбо вигадав цього персонажа.

³⁰ Лінь Лінсу (林靈素, друге ім'я Суйчан 歲昌, 1077–1121) – даоський священник та ключова постать даоської секти Шеньсяо (神霄). Мав дуже великий вплив на імператора Хуейцзуна (徽宗, 1082–1135), проголосивши його старшим сином Верховного Нефритового імператора (玉帝) та ототожнивши інших членів імператорської родини і впливових чиновників із небесними божествами. Під його впливом імператор розпочав утиски буддистських монастирів задля підвищення авторитету даосизму: їх переводили під контроль світської адміністрації, реорганізовували та перейменовували, а буддійським ченцям пропонувалося добровільно стати даосами [Chao 2006, 345–348].

³¹ Інформації про цих двох осіб немає. Можливо, Нань Гунбо вигадав цих персонажів.

³² Ідеться про те, що Лі Шиши та Лі Цінчжао мають спільного предка з прізвищем Лі (李) та є представниками клану, до якого входять усі люди з цим прізвищем. В історичних літописах згадується, що представники клану Лі є нащадками одного з п'яти міфічних імператорів Чжуаня Сюя (顓頊, 2513–2435 рр. до н. е.) [勞榦 1960, 47]. Це прізвище було та залишається одним з найпоширеніших у Китаї.

³³ Див. посилання 25.

³⁴ Повна назва гри “Передай квітку під бій барабанів” (“傳花擊鼓”): учасники передавали квітку з рук у руки під удари барабана. Той, хто тримав квітку, коли барабан перестав бити, випивав келих вина як покарання.

³⁵ У цьому та наступному епізодах Нань Гунбо майже дослівно наводить деякі фрагменти з трактату Лі Цінчжао “Міркування про *ци*” (“詞論”), який є першим в історії теоретичним дослідженням цього жанру.

³⁶ Чжан Сянь (張先, друге ім'я Цзіє 子野, 990–1078) – сунський поет у жанрі *ци*, що вплинув на розвиток стилю *вань-юе* (див. посилання 5). Головною темою його *ци* є життя у столиці та любовні стосунки між літераторами та співачками.

³⁷ Брати Сун та Цзицзін (宋子京兄弟) – це Сун Сян (宋庠, друге ім'я Гунсюй 公序, 996–1066) і Сун Ці (宋祁, друге ім'я Цзицзін 子京, 998–1061). Сун Сян – сунський чиновник, поет і прозаїк. Він мав глибокі різносторонні знання, був відомий як знавець давніх текстів і талановитий текстолог. Сун Ці – історик, поет і чиновник, який брав участь у написанні офіційної історії династії Тан (新唐書). Брати писали під літературним ім'ям “Два Суни” (二宋).

³⁸ Шень Тан (沈唐, ?–?) – сунський поет. Відомості про його життя не збереглися.

³⁹ Юань Цзянь (元絳, друге ім'я Хоучжи 厚之, 1008–1083) – сунський чиновник та вчений.

⁴⁰ Янь Юаньсянь – це сунський чиновник, каліграф і поет Янь Шу (晏殊, друге ім'я Туншу 同叔, посмертне ім'я Юаньсянь 元獻, 991–1055). Вважався вундеркіндом, оскільки в 14 років склав іспит на ступінь *цзіньши*. Переважна більшість його творів написані в жанрі *ци*, які є майстерними прикладами стилю *вань-юе* (див. посилання 5). Провідними темами його поезії є кохання між чоловіком і жінкою, краса природи та жіноча врода.

⁴¹ Оуян Юншу – це великий сунський поет, прозаїк, історик та політик Оуян Сю (歐陽修, друге ім'я Юншу 永叔, 1007–1072). Є одним з “восьми великих авторів династій Тан і Сун” (“唐宋八大家”). Вважається лідером літературного реформаторського руху “Повернення до давнини” (“古文運動”), який був розпочатий Ханем Юєм (韓愈, друге ім'я Туйчжи 退之, 768–824) і Лю Цзун'юанем (柳宗元, друге ім'я Цзихоу 子厚, 773–819) за часів династії Тан. Як державна людина проводив у життя відродження принципів класичного конфуціанства, висував на державні посади людей суто здібних, навіть якщо не в усьому поділяв їхні погляди.

⁴² Автор вживає ієрогліфи 嫂子, але тут ідеться про дружнє звертання до заміжньої жінки, а не ступінь споріднення.

⁴³ Сучасні дослідники не можуть визначитися, що Лі Цінчжао розуміла у своєму трактаті під цими правилами. Сюй Пейцзюнь, посилаючись на роботу сунського поета Чжана Яня (張炎, друге ім'я Шуся 叔夏, 1248–1320) “Походження *ци*” (“詞源”), вказує, що в той час під п'ятьма звуками (五音) малися на увазі п'ять ступенів звукового ряду, які відповідають сучасним семи нотам (CDEFGAB): *гун* (宮), *шан* (商), *цзюе* (角), *чжи* (徵) та *юй* (羽) [徐培

均 2009, 274]. Однак більшість дослідників вважають, що це правило має визначати використання звуків залежно від місця їхнього утворення: губні (唇), зубні (齒), гортанні (喉), язичні (舌) і носові (鼻) [夏承焘, 吳熊和 2001, 55; 陳祖美 2011, 109; 楊合林 2001, 84]. Правило п'яти тонів *у-шен* (五聲) також викликає дискусії. За однією версією, воно регулює використання ієрогліфів, що читаються під одним із чотирьох тонів: *пін* (平), *шан* (上), *цуй* (去) та *жу* (入). Водночас тон *пін* поділяється на “жіночий” (陰平) та “чоловічий” (陽平) [徐培均 2009, 274; 夏承焘, 吳熊和 2001, 55; 徐北文 2005, 245]. Згідно з іншою версією, це правило вказує на вищезгадані п'ять ступенів звукоряду [陳祖美 2011, 109; 楊合林 2001, 84]. Проблематичним також є визначення двох пар термінів: “чисті” (清) та “каламутні” (濁) звуки, “сильні” (重) та “слабкі” (輕) звуки. У “Важливих записках щодо Трактату про музику” (“樂書要錄”), написаних близько 700 р., вказується, що перші два терміни пов'язані з довжиною звука, який видає духовий язичковий інструмент *гуань* (管): «Довгий [звук, виданий] *гуанем*, визначається як “каламутний”, а короткий – як “чистий”» [徐培均 2009, 274]. Однак сучасні дослідники ігнорують це визначення та розглядають зазначені терміни суто з погляду фонетики. Деякі дослідники вважають, що під першою парою треба розуміти *ян-шен* (陽聲) та *іньшен* (陰聲) – чоловічий (закритий) і жіночий (відкритий) склад [夏承焘, 吳熊和 2001, 55; 陳祖美 2011, 110]. Інші наполягають на тому, що під ними маються на увазі високі та низькі звуки [徐北文 2005, 245]. Також є думка, що це позначення стосується глухих і дзвінких початкових приголосних [楊合林 2001, 84]. Друга пара термінів пов'язується з висотою тону при вимові [楊合林 2001, 84] або з силою звуків залежно від місця їхнього утворення [徐北文 2005, 245]. У дослідників немає розбіжностей лише щодо визначення шести ступенів хроматичного звукоряду (六律). Зазвичай вказується, що в давнину було 12 ступенів, які поділялися на дві групи: *ян* (陽) та *інь* (陰). До першої належали 6 непарних “чоловічих” ступенів (六律): *хуанчжун* (黃鐘), *тайцун* (太簇), *гусянь* (姑洗), *жуйбін* (蕤賓), *ї-цзе* (夷則) та *у-ше* (無射), а до другого – 6 парних “жіночих” ступенів (呂律): *лінчжун* (林鍾), *наньлюй* (南呂), *інчжун* (應鐘), *далюй* (大呂), *цзячжун* (夾鍾) та *чжунлюй* (中呂) [徐培均 2009, 274; 陳祖美 2011, 110; 徐北文 2005, 245; 楊合林 2001, 84].

⁴⁴ Ідеться про її свекра Чжао Тінчжи.

⁴⁵ Автор пише саме про бавовняну подушку (一隻木棉花的枕頭), однак це неправильно. За часів династії Сун аристократи та заможні люди мали одяг і постіль із шовку, а простолюдини – з льону. Взимку переважно використовували глиняні (瓦枕), а влітку порцелянові подушки (瓷枕), оскільки бавовну майже не застосовували у виробництві. Найбільш поширеними були порцелянові, дерев'яні та бамбукові подушки, які мали форму круга або прямокутника, були плоскими або увігнутими, на високій ніжці. Найбільш незручною вважалася дерев'яна подушка, яку ще називали “подушка чужання” (“警枕”), оскільки людина прокидалася за найменшого руху [中国家庭史 2007, 155–156].

⁴⁶ Ідеться про предмети, зроблені до правління династії Цінь (秦朝, 221–207 рр. до н. е.), тобто до 221 р. до н. е.

⁴⁷ Династія Хань (漢朝, 206 р. до н. е. – 220 р. н. е.) вважається “золотою добою” розвитку китайського мистецтва порівняно з попередніми династіями, зокрема в кераміці, різьбленні по нефриту, шовкоткацтві та живописі.

⁴⁸ Очевидно, через друкарську помилку стався збій у нумерації: бракує епізоду 52. Епізод 53 (17.06.1960) є логічним продовженням епізоду 51 (16.06.1960).

⁴⁹ Вираз “музика князівства Чжен чуттева” (鄭聲淫) належить Конфуцію. У “Луньюй” (“論語”), зокрема, мовиться: «Янь Юань запитав, як слід керувати державою. Вчитель відповів: “Дотримуйся календаря [династії] Ся, їдь у візках [династії] Іннь, носи головні убори [династії] Чжоу [та] радій під музику Шао з [її] танцями. Заборони мелодії [царства] Чжен [та] тримайся подалі від підлабузників: мелодії [царства] Чжен чуттеві, а підлабузники смертельно небезпечні”».

⁵⁰ Храм У Ляна (武樑祠) був побудований у 151 році на території нинішньої провінції Шаньдун. Він є важливим джерелом для вивчення політики, економіки та культури династії Східна Хань (東漢, 25–220), оскільки стіни храму прикрашені різьбленням по каменю, яке зображає історичних осіб, що беруть участь у різноманітних заходах (подорожі, бенкети тощо), та ілюструє історії про синівську побожність і праведність, історії про жінок, міфи і легенди тощо.

⁵¹ Мовиться про фрески з 492 печер Могао (莫高窟), що розташовані у провінції Ганьсу. Найстаріші фрески датуються періодом Північних династій (北朝, 386–581) та династії Суй

(Сунська династія, 960–1126). Більшість із них присвячені Будді, його проповідям і джатакам, бодгісаттвам, апсарам, ченцям та благочестивим вірянам.

⁵² Озеро Дамін – найбільше озеро в місті Цзінань, провінція Шаньдун. Найперші згадки про нього в китайських джерелах датуються кінцем IV – початком V століття.

⁵³ Часткова цитата з “Теорії долі” (“運命論”) Лі Кана (李康, 196?–265?), письменника царства Вей періоду Трицарства.

⁵⁴ Текст цієї пісні Нань Гунбо наводить далі в 59 епізоді. *Хоужень* (候人) – у Давньому Китаї чиновник, який був відповідальним за зустріч гостей.

⁵⁵ Тун Гуань (童貫, друге ім'я Даофу 道夫, 1054–1126) – придворний євнух, військовий генерал та політичний радник імператора Хуейцзуна. Після серії переможних битв на північному заході країни проти тангутів став улюбленим полководцем і радником імператора. У 1111 році після успішного завершення дипломатичної місії в Ляо діставав постійні підвищення, ставши першим євнухом династії Сун та увійшовши до вищого керівництва країни. Після падіння династії Північна Сун був звинувачений у сприянні вторгненню чжурчженів на півночі, після чого був страчений за наказом імператора Ціньцзуна (欽宗, 1100–1156).

ЛІТЕРАТУРА

Нань Г. (2024), “Лі Цінчжао. Глави I–III / переклад з китайської, вступна стаття та коментарі Г. В. Дашенко”, *Східний світ*, № 4, с. 149–176. DOI: <https://doi.org/10.15407/orientw2024.04.149>

Blanchard L. (2018), *Song Dynasty Figures of Longing and Desire: Gender and Interiority in Chinese Painting and Poetry*, Brill, Leiden and Boston.

Chang K. (1980), *The Evolution of Chinese Tz'u Poetry from Late T'ang to Northern Sung*, Princeton University Press, Princeton.

Chao S. (2006), “Huizong and the Divine Empyrean Palace 神霄宮 Temple Network”, in *Emperor Huizong and Late Northern Song China: The Politics of Culture and the Culture of Politics*, P. Ebrey and M. Bickford (eds), Harvard University Asia Center, Cambridge, pp. 324–358. DOI: https://doi.org/10.1163/9781684174348_010

Hsieh D. (1996), *The Evolution of Jueju Verse*, Peter Lang, New York.

Rydholm L. (1998), *In Search of the Generic Identity of Ci Poetry*, Doctoral dissertation, Stockholm University.

陈祖美 (2011), 李清照诗词文选注, 上海远东出版社, 上海。

柯宝成 (2009), 李清照全集: 汇评本, 崇文书局, 武汉。

勞榦 (1960), “關東與關西的李姓和趙姓”, 中央研究院歷史語言研究所集刊, 31, 頁47–60。

罗忼烈 (1985), 周邦彦清真集笺, 三聯書店香港分店, 香港。

王耀华, 杜亚雄 (1999), 中国传统音乐概论, 福建教育出版社, 福州。

吳曾 (1941), 能改齋漫錄, 商務印書館, 長沙。

武舟 (2006), 中国妓女文化史, 东方出版中心, 上海。

夏承焘, 吴熊和 (2001), 读词常识, 中华书局, 北京。

徐北文 (2005), 李清照全集评注, 济南出版社, 济南。

徐君, 杨海 (1995), 妓女史, 上海文艺出版社, 上海。

徐培均 (2009), 李清照集笺注, 上海古籍出版社, 上海。

杨合林 (2001), 李清照集, 岳麓书社, 长沙。

杨庆存 (2002), 黄庭坚与宋代文化, 河南大学出版社, 开封。

中国家庭史 (2007), 第3卷: 宋辽金元时期, 张国刚主编, 广东人民出版社, 广州。

REFERENCES

Nan G. (2024), “Li Tsinchzhao. Hlavy I–III, pereklad z kytajskoi, vstupna stattia ta komentari H. V. Dashchenko”, *Shidnij svit*, No. 4, pp. 149–176. (In Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.15407/orientw2024.04.149>

Blanchard L. (2018), *Song Dynasty Figures of Longing and Desire: Gender and Interiority in Chinese Painting and Poetry*, Brill, Leiden and Boston.

Chang K. (1980), *The Evolution of Chinese Tz'u Poetry from Late T'ang to Northern Sung*, Princeton University Press, Princeton.

Chao S. (2006), “Huizong and the Divine Empyrean Palace 神霄宮 Temple Network”, in *Emperor Huizong and Late Northern Song China: The Politics of Culture and the Culture of Politics*,

- P. Ebrey and M. Bickford (eds), Harvard University Asia Center, Cambridge, pp. 324–358. DOI: https://doi.org/10.1163/9781684174348_010
- Hsieh D. (1996), *The Evolution of Jueju Verse*, Peter Lang, New York.
- Rydholm L. (1998), *In Search of the Generic Identity of Ci Poetry*, Doctoral dissertation, Stockholm University.
- Chen Z. (2011), *Li Qingzhao shici wenxuan zhu*, Shanghai yuandong chubanshe, Shanghai. (In Chinese).
- Ke B. (2009), *Li Qingzhao quanji: huiping ben*, Chongwen shuju, Wuhan. (In Chinese).
- Lao G. (1960), “Guandong yu Guanxi de Li xing he Zhao xing”, *Zhongyang yanjiuyuan lishi yuyan yanjiusuo jikan*”, 31, pp. 47–60. (In Chinese).
- Luo K. (1985), *Zhou Bangyan qingzhen ji jian*, Sanlian shudian Xianggang fendian, Xianggang. (In Chinese).
- Wang Y. and Du Y. (1999), *Zhongguo chuantong yinyue gailun*, Fujian jiaoyu chubanshe, Fuzhou. (In Chinese).
- Wu C. (1941), *Neng gai zhai man lu*, Shangwu yin shuguan, Changsha. (In Chinese).
- Wu Zh. (2006), *Zhongguo jinü wenhua shi*, Dongfang chuban zhongxin, Shanghai. (In Chinese).
- Xia Ch. and Wu X. (2001), *Du ci changshi*, Zhonghua shuju, Beijing. (In Chinese).
- Xu B. (2005), *Li Qingzhao quanji pingzhu*, Jinan chubanshe, Jinan. (In Chinese).
- Xu J. and Yang H. (1995), *Jinü shi*, Shanghai wenyi chubanshe, Shanghai. (In Chinese).
- Xu P. (2009), *Li Qingzhao ji jianzhu*, Shanghai guji chubanshe, Shanghai. (In Chinese).
- Yang H. (2001), *Li Qingzhao ji*, Yuelu shushe, Changsha. (In Chinese).
- Yang Q. (2002), *Huang Tingjian yu Song dai wenhua*, Henan daxue chubanshe, Kaifeng. (In Chinese).
- Zhongguo jiating shi* (2007), Di 3 juan: Song Liao Jin Yuan shiqi, Zhang G. (ed.), Guangdong renmin chubanshe, Guangzhou. (In Chinese).

Нань Гунбо

Лі Цінчжао. Глави III–V /

Переклад з китайської, вступна стаття та коментарі Г. В. Дашенко

У цій публікації продовжено переклад історичного роману “Лі Цінчжао” (“李清照”) авторства гонконзького письменника Наня Гунбо (南宮搏, 1924–1983). Подано переклад глав III–V (епізоди 29–57), які виходили з 25 травня до 21 червня 1960 року в тайванській “Центральній щоденній газеті” (“中央日報”).

У цій частині роману переважно описуються роки життя Лі Цінчжао в сунській столиці м. Бяньцзіні в період 1105–1113 рр. Події сімейного та приватного життя аристократичної родини головної героїні зображуються на тлі внутрішньої політичної боротьби. Завдяки цьому автору вдається показати залежність літературних процесів від балансу влади в суспільстві.

Ключовим елементом композиції роману є танська та сунська поезія в жанрах *шунь* і *ци*, яку Нань Гунбо використовує як основу для побудови сюжету. У цій частині роману наведено шість повних сунських поезій (Чжоу Бан’янь та Лі Цінчжао), а також окремі рядки з танських *шунь* (Юань Чжень) та сунських *ци* (Лю Юн та Лі Цінчжао).

Вступна стаття знайомить з художніми та композиційними особливостями цієї частини роману. У примітках наведено пояснення термінів та реалій, а також стислі відомості про історичних осіб, згаданих у романі.

Ключові слова: Нань Гунбо; Лі Цінчжао; роман; поезія; образ

Переклад надійшов до редакції 18.11.2024